

Život i običaji sjeverne Hrvatske

Gašparić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:162293>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)





Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

MARTINA GAŠPARIĆ

ŽIVOT I OBIČAJI SJEVERNE HRVATSKE

Diplomski rad

Pula, lipanj 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

MARTINA GAŠPARIĆ

ŽIVOT I OBIČAJI SJEVERNE HRVATSKE

Diplomski rad

JMBAG: 0303074848

Martina Gašparić, redovita studentica

Studijski smjer: Diplomski sveučilišni studij Kultura i turizam

Kolegij: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 17. lipnja 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
1.1. Kontekst istraživanja.....	3
1.2. Ciljevi istraživanja.....	3
1.3. Metodologija istraživanja.....	4
1.4. Struktura rada.....	4
2. REGIJE SJEVERNE HRVATSKE.....	5
2.1. Geografski i demografski pregled Sjeverne Hrvatske.....	6
2.2. Kulturna povijest i utjecaji na običaje.....	9
2.3. Razvoj ruralnog načina života i tradicija.....	10
3. GASTRONOMIJA SJEVERNE HRVATSKE.....	12
3.1. Karakteristike sjevernohrvatskih kuhinja.....	12
3.2. Najčešće korištene namirnice u sjevernoj Hrvatskoj.....	14
3.3. Poznata jela sjevernih krajeva.....	16
4. OBIČAJI VEZANI UZ GODIŠNJE CIKLUSE.....	19
4.1. Blagdani i svečanosti u sjevernoj Hrvatskoj.....	19
4.1.1. Vincekovo.....	19
4.1.2. Maškare – poklade.....	21
4.1.3. Uskrs.....	23
4.1.4. Velika gospa.....	25
4.1.5. Svi sveti.....	26
4.1.6. Martinje.....	27
4.1.7. Došašće.....	27
4.1.8. Sveta Barbara.....	28
4.1.9. Sveti Nikola.....	29
4.1.10. Sveta Lucija.....	30

4.1.11.	Badnjak i Božić	31
4.1.12.	Intervju o božićnim običajima sa kazivačicom D.G. (56 god.).....	35
4.1.13.	Novogodišnji običaji	36
4.2.	Sezonski običaji i rituali.....	37
4.2.1.	Obrada zemlje i običaji vezani uz poljoprivredu	37
5.	ŽIVOTNI OBIČAJI I MANIFESTACIJE	40
5.1.	Trudnoća, porod i odgoj djece.....	40
5.2.	Svadbeni običaji i rituali	44
5.3.	Smrt i pokop.....	49
5.4.	Etnografske fešte i folklorni događaji	51
5.5.	Intervju kazivačice M.G. (84 god.) o životnim običajima u 20. stoljeću.....	54
6.	VJEROVANJA I POSLOVICE U NARODU	56
7.	ZAKLJUČAK.....	59
	LITERATURA:.....	60
	POPIS PRILOGA:	62
	SAŽETAK:.....	63
	SUMMARY:	64

1. UVOD

Regije Sjeverne Hrvatske obiluju raznolikim običajima, tradicijama i vjеровanjima koja su duboko ukorijenjena u lokalnoj kulturi naroda. Sva područja se mogu ponositi bogatim nasljeđem koje je oblikovalo identitet njihovih zajednica kroz stoljeća, a jedan od ključnih elemenata tradicije u sjevernoj Hrvatskoj su obredni događaji i lokalne svečanosti. Ovi tradicionalni skupovi okupljaju ljude kako bi proslavili važne trenutke poput blagdana, seoskih obreda ili prirodnih ciklusa. Oni pružaju priliku da se ljudi povežu, slave zajedništvo i očuvaju kulturnu baštinu. Također, na tim svečanostima moguće je iskusiti tradicionalnu hranu, plesove, pjesme i nošnje koje odražavaju duh lokalne zajednice. Vjеровanja i folklor također imaju snažan utjecaj na sjeverno-hrvatsku kulturu. Legende, mitovi i narodne priče prenose se s generacije na generaciju te time obogaćuju zajednice određenom dozom misticizma i nadnaravnim elementima. Još jedan važan dio tradicije u sjevernoj Hrvatskoj su običaji vezani uz obiteljske i društvene događaje. Svadbene svečanosti, rođendani, krštenja i druge važne trenutke obilježavaju posebni rituali i tradicije. Ovi događaji donose zajedništvo, veselje i slavlje, često uz obilje hrane, plesa, glazbe i veselja. Oni su prilika za prenošenje obiteljskih vrijednosti i kulturnog naslijeđa na mlađe generacije. Općenito, običaji, tradicije i vjеровanja u regijama Sjeverne Hrvatske čine temelj lokalne kulture i zajedništva. Oni predstavljaju način na koji ljudi čuvaju svoje naslijeđe, izražavaju svoju povezanost s prirodom i slavom, te prenose vrijednosti i identitet s generacije na generaciju.

1.1. Kontekst istraživanja

U ovom diplomskom radu predmet rada biti će istraživanje običaja, tradicija i vjеровanja u regijama Sjeverne Hrvatske. Cilj je pružiti sveobuhvatan uvid u bogato naslijeđe i kulturnu baštinu ovog područja. Kroz analizu različitih izvora, kao što su narodne priče, dokumentarni zapisi, usmena predaja i narodna literatura istražiti će se kako su običaji evoluirali kroz povijest i kako su utjecali na identitet lokalnih zajednica. Svrha rada je ukazati na važnost očuvanja lokalne kulturne baštine kao dijela narodnog identiteta.

1.2. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja ovog diplomskog rada usmjereni su na dublje razumijevanje života i običaja Sjeverne Hrvatske, kako bi se pružio sveobuhvatan uvid u kulturnu, socijalnu i povijesnu dimenziju ovog područja.

1.3. Metodologija istraživanja

U diplomskom radu korištene su sljedeće metode: metoda analize i sinteze primarnih i sekundarnih podataka, induktivna metoda, metoda komparacije, metoda deskripcije, metoda klasifikacije metoda intervjuiranja, statistička metoda i povijesna metoda.

1.4. Struktura rada

U ovom diplomskom radu, struktura je osmišljena na način da se kvalitetno opišu i istraže običaji i tradicije sjeverne Hrvatske. Kroz pažljivo organizirane dijelove, rad pruža dublji uvid u kulturnu baštinu ovog područja.

Prvi dio rada, uvod, služi kao temeljni okvir za razumijevanje konteksta istraživanja. Također, naglasak je stavljen na ciljeve istraživanja kako bi se čitatelju jasno predočilo što se očekuje kao rezultat istraživanja. Nadalje, drugo poglavlje posvećeno je regijama sjeverne Hrvatske gdje se detaljnije istražuju geografska i demografska obilježja te kulturna povijest. Kroz analizu kulturnih utjecaja na lokalne običaje, ovaj dio pomaže uspostaviti dublje razumijevanje kako su se tradicije razvijale i oblikovale tijekom vremena. Treće poglavlje pod nazivom „Razvoj ruralnog načina života i tradicija“ analizira specifične aspekte kao što je gastronomija, prikazujući kako se prehrana lokalnog stanovništva reflektira na kulturu i svakodnevni život. Poglavlje broj četiri „Običaji vezani uz godišnje cikluse“ čini značajan dio istraživanja. Ovdje se detaljno razmatraju blagdani i svečanosti karakteristični za ovo područje, pružajući širok spektar informacija o njihovom značaju i načinu obilježavanja. Poglavlje broj pet „Životni običaji i svečanosti“ zatim osvjetljava važne trenutke u životu lokalnog stanovništva, kao što su rađanje, odgoj djece, svadbe i sprovodi. Poglavlje broj šest „Etnografske fešte i folklorni događaji te vjerovanja i poslovice u narodu“ dodatno nadopunjuju sliku o bogatoj kulturnoj baštini sjeverne Hrvatske.

Na kraju, zaključak rezimira glavne nalaze istraživanja, naglašavajući njihovu važnost u očuvanju kulturnog identiteta. Implikacije istraživanja daju smjernice za daljnje studije i moguće primjene dobivenih spoznaja. Također, završne napomene ukazuju na važnost očuvanja tradicija za buduće generacije.

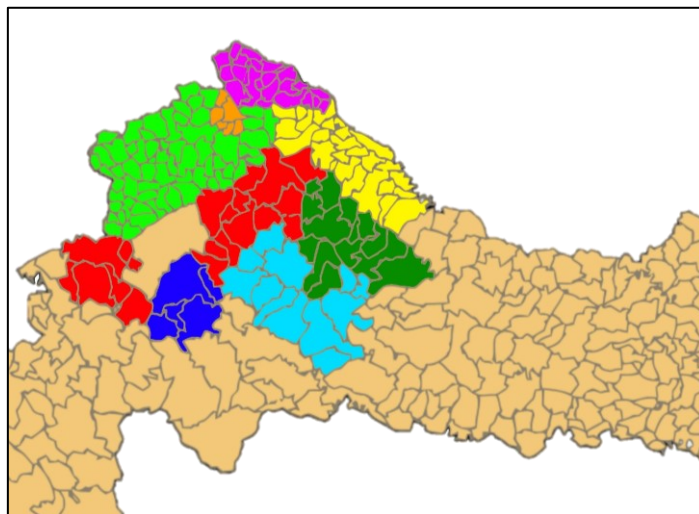
2. REGIJE SJEVERNE HRVATSKE

Regije Sjeverne Hrvatske se tradicionalno dijele na sljedećih osam glavnih regija:

1. Prigorje: Regija koja se proteže južno od Zagorja i prostire se od Medvednice prema ravnici. Obiluje plodnim poljima i brežuljcima. Glavni grad regije je Zagreb, glavni grad Hrvatske, koji se smjestio na južnim padinama Medvednice.
2. Zagorje: Planinska regija smještena na zapadu Sjeverne Hrvatske. Karakterizira je pitomi brežuljkasti krajolik, šume i livade. Poznato je po dvorcima, crkvama i tradicionalnoj kulturi. Zagorska kuhinja poznata je po zagorskim štruklima i drugim lokalnim jelima.
3. Varaždinstina: Regija koja se nalazi između Zagorja i Međimurja, a obuhvaća područje oko grada Varaždina. Poznata je po bogatoj povijesti i kulturnoj baštini.
4. Međimurje: Smješteno na sjeverozapadu Hrvatske, uz granicu s Mađarskom i Slovenijom. Međimurje je najmanja županija u Hrvatskoj, ali ima bogatu kulturnu baštinu, slikovita sela i očuvanu prirodu.
5. Podravina: Regija koja se nalazi na istoku Sjeverne Hrvatske i prostire se u Panonskoj nizini. Karakterizira je ravničarski krajolik s plodnim poljima i rijekom Dravom. Podravina je poznata po bogatoj kulturnoj baštini, tradicionalnim običajima i narodnim nošnjama.
6. Turopolje: Regija smještena jugoistočno od Zagreba, obuhvaća plodne ravnice i močvare. Poznato je po svojim tradicionalnim nošnjama i običajima.
7. Moslavina: Smještena južno od Zagreba, na sjeveroistočnim padinama Moslavačke gore. To je plodno poljoprivredno područje poznato po tradicionalnim običajima i vinskoj proizvodnji.
8. Bilogora: Regija koja se prostire sjeverno od Moslavine, obuhvaća brežuljkasti krajolik i bogate šume.

Ova proširena podjela regija Sjeverne Hrvatske bolje prikazuje raznolikost ovog područja u pogledu geografije, klime, kulture i povijesti. Svaka od ovih regija ima svoju jedinstvenu osobnost i doprinosi bogatstvu i raznolikosti Sjeverne Hrvatske.

Na sljedećoj priloženoj slici nalazi se podjela regija sjeverne Hrvatske po bojama.



Slika 1. Regije Sjeverne Hrvatske

Izvor: https://www.reddit.com/r/croatia/comments/135to8u/regije_sjeverne_hrvatske/ (pristupljeno 24.06.2023.)

Dakle Regije se dijele kako je označeno:

- Ljubičasta – Međimurje
- Žuta – Podravina
- Zelena – Zagorje
- Narandžasta – Varaždina
- Crvena – Prigorje
- Tamno plava – Turopolje
- Svijetlo plava – Moslavina
- Tamno zelena – Bilogora

2.1. Geografski i demografski pregled Sjeverne Hrvatske

Sjeverna Hrvatska je geografska regija koja čini kontinentalni dio Republike Hrvatske. Ova regija obuhvaća širok raspon prirodnih značajki i krajolika, što je čini zanimljivom i raznolikom za istraživanje. Sjeverna Hrvatska bogata je rijekama i termalnim izvorima. Najznačajnija rijeka koja teče kroz ovu regiju je rijeka Drava, koja ima važnu ulogu u gospodarstvu i transportu. Drava i ostale rijeke čine plodno poplavno područje, idealno za poljoprivredu i stočarstvo. Klima Sjeverne Hrvatske varira

ovisno o geografskom položaju. No pretežito je u Panonskoj nizini prisutna kontinentalna klima s hladnim zimama i vrućim ljetima. Bogatstvo prirodnih resursa uključuje šume, plodna polja, te ranije spomenute mineralne i termalne izvore.

U zaključku, sjeverna Hrvatska je regija s raznolikom geografijom koja nudi obilje prirodnih ljepota i kulturnih blaga. Njena raznolikost čini je iznimno zanimljivom za istraživanje i potiče razvoj turizma i održivog gospodarstva na ovom području.

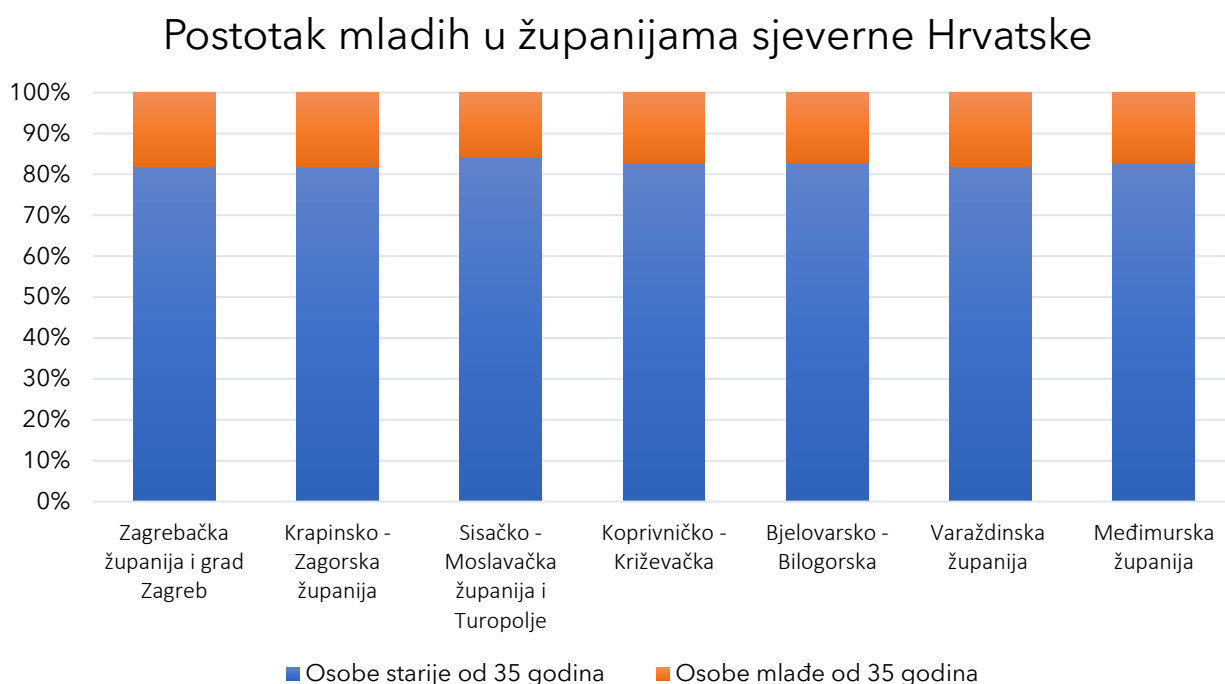
Osnovni raster naselja je uvjetovan karakteristikama geografskoga položaja, odnosno smještajem pojedinih središta na križistima longitudinalnih i transverzalnih prometnica. U ovom je kraju od posebnog značenja bila osnovna mreža prometnih veza dolinama Drave i Save (longitude koje su povezivale Zapad s Istokom i obrnuto) te transverzala koje su presijecale te smjerove od sjevera prema jugu. Na jednom od križišta, odnosno na povijesno tradicionalnom putu koji je od pamtivijeka povezivao Srednju Evropu (Budimpeštu) sa Zagrebom i Jadranskim morem - nalaze se i Križevci, pa i druga najvažnija okolna gradska središta. U tom kontekstu osobito je važan križišni položaj Koprivnice u dolini Drave. Upravo takav geografsko-prometni položaj davao je i daje osnovnu životnu nit i Križevcima, od srednjega vijeka do danas.¹

Demografija Sjeverne Hrvatske je u prethodnim godinama podosta usporila sa rastom, te regije u sjevernoj Hrvatskoj imaju značajno manje stanovnika u uspoređi s drugim dijelovima zemlje. Unutar Sjeverne Hrvatske, najveći broj stanovnika nalazi se uglavnom u gradu Zagrebu, koji i je najveći grad u Republici Hrvatskoj. Veliki udio starije populacije je kao i u mnogim razvijenim zemljama veći u odnosu na mlađu populaciju. Stopa nataliteta općenito je niska, dok je očekivano trajanje života relativno visoko. To dovodi do povećanja udjela starije populacije, dok je broj mladih ljudi u padu. No, ovo nije jedina značajka slabije demografske slike. Tu je još i migracija koja je prethodnih godina uzela dosta maha zbog recesije i inflacije koji su pak posljedice nedavne globalne pandemije. Mladi ljudi često napuštaju ruralna područja kako bi pronašli bolje mogućnosti za zapošljavanje i obrazovanje u većim gradovima ili inozemstvu. Istovremeno, glavni grad Zagreb privlači migrante iz drugih dijelova Hrvatske i inozemstva, što doprinosi rast stanovništva u tom području. Nadasve, moramo imati na umu da se u Hrvatskoj nalazi određeni broj zajednica drugih etničkih skupina kao što su Srbi, Mađari i Romi. Demografski trendovi imaju značajan utjecaj na gospodarstvo Sjeverne Hrvatske. Starenje stanovništva može utjecati na radnu snagu i pritisak na mirovinski sustav. S druge strane, migracija mladih može dovesti do depopulacije ruralnih područja i smanjenja potražnje za određenim

¹ Feletar, D. (1991.) *Osnovne geografske osobine sjeverozapadne Hrvatske*, Radovi IPU 15/1991 str. 37.-41., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224933> (pristupljeno: 23.06.2023.)

uslugama i proizvodima. Kako bi se nosila s tim demografskim izazovima, Hrvatska i sjeverna Hrvatska posebno, kontinuirano poduzimaju različite mjere kako bi potaknule natalitet, privukle i zadržale mlade stručnjake, te osigurale održivu budućnost za cijelo stanovništvo. Zbog dugoročnog karaktera demografskih promjena, zbog sve nepovoljnijih tendencija u razvoju stanovništva, te zbog njihova regresijskog učinka na društveno-gospodarski razvoj, potreban je neodgodiv, cjelovito promišljen i proveden aktivan koncept populacijske i obiteljske politike na razini države. To mora biti podržano stvaranjem pozitivnog društvenog ozračja ili raspoloženja za djecu, brak i obitelj, afirmiranjem odgovornog roditeljstva, gospodarskim rastom koji će omogućiti zapošljavanje, lakšim rješavanjem stambenog pitanja i nizom drugih poticajnih mjera populacijske i obiteljske politike iz domene radnog i poreznog zakonodavstva.²

Na sljedećem grafikonu prikazani su postotci osoba starijih od 35 osoba i osoba mlađih 35 osoba u županijama Sjeverne Hrvatske.



Grafikon br. 1. Postotak mladih u županijama sjeverne Hrvatske

Izvor: Državni zavod za statistiku:

https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout2&px_tableid=SP22_2.px&px_path=Stanovni%u0161tvo_Procjene+stanovni%u0161tva&px_language=hr&px_db=Stanovni%u0161tvo&rxid=c4d2df0a-4c47-4a4a-9b22-12e42de2e346 (pristupljeno: 18.06.2023.)

Kao što je moguće iščitati iz grafikona, postotci osoba mlađih od 35 godina (koje se smatraju mladim osobama) izrazito je nizak u svim županijama te varira od 16% - 18% što je prosjek od 17%.

² Pokos, N., (2017.) *Demografska obilježja sjeverozapadne Hrvatske*, Knj. 28 (2017), Dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=43023>, (pristupljeno 23.06.2023.)

2.2. Kulturna povijest i utjecaji na običaje

Kulturna povijest Sjeverne Hrvatske obilježena je raznolikim utjecajima kroz povijest, što je ostavilo trajan pečat na običaje i tradicije ovog područja. Sjeverna Hrvatska ima bogatu prošlost, koja seže unatrag do antičkih vremena kada su ovim prostorom vladali Iliri, Keltski i Panonski narodi. Rimljani su također ostavili svoj trag integrirajući to područje u Rimsko Carstvo, što se odražava u arhitekturi, jeziku i pravnom sustavu. Slaveni su naselili ovaj kraj, donoseći svoj jezik i običaje. Kršćanstvo je postalo vodeća religija i imalo je duboki utjecaj na kulturu stanovnika. Crkve, samostani i sakralni objekti svjedoče o važnosti religijskog života u to doba.

Tijekom vladavine Habsburške Monarhije, sjeverna Hrvatska je bila izložena srednjoeuropskim utjecajima. Ovaj period donio je razmjenu ideja, umjetnosti i znanja između različitih regija Monarhije. To je obogatilo kulturnu scenu Sjeverne Hrvatske, vidljivo u arhitekturi, glazbi i običajima.³

Kajkavski jezik, dijalekt hrvatskog jezika, dominira ovim područjem, a kajkavska poezija, pjesme i priče odražavaju duhovnost i mentalitet lokalnog stanovništva. Sjeverna Hrvatska oduvijek je bila multietničko područje, gdje su se susretale različite kulture i religije. Taj suživot doprinio je raznolikosti običaja, festivala i tradicija koje se i danas njeguju. Međusobno poštovanje i interakcija različitih kultura obogatili su kulturnu scenu sjeverne Hrvatske, čineći je živopisnom i raznolikom.

Kako je ranije spomenuto, u srednjem vijeku, kršćanstvo je postalo dominantna religija na ovom području, a izgradnja crkava i samostana doprinijela je oblikovanju vjerskog identiteta stanovništva. Različiti crkveni blagdani i obredi postali su sastavni dio lokalnih običaja i slavlja, čineći ih važnim aspektima kulturnog života Sjeverne Hrvatske.

Povijesne i političke promjene također su utjecale na običaje. Pripadnost različitim državama i vladarskim sustavima donijela je različite kulturne utjecaje i običaje. Suživot i interakcija s drugim kulturama oblikovali su običaje i način života stanovništva na ovom području. Danas u sebi nosi tragove mađarske, austrijske, a negdje i slovenske kulture.

Ta raznolikost i međusobno poštovanje doprinose bogatstvu i živosti kulturne scene sjeverne Hrvatske. Očuvanje i njegovanje običaja ključni su za očuvanje kulturnog identiteta ovog područja te za prenošenje tradicije na buduće generacije.

³ Habsburška Monarhija: <https://www.matica.hr/hr/336/velika-britanija-i-habsburska-monarhija-20941/> (pristupljeno: 19.06.2023.)

2.3. Razvoj ruralnog načina života i tradicija

Ruralni način života i običaji u sjevernoj Hrvatskoj imaju bogatu povijest i tradiciju koja seže unatrag stoljećima. sjeverna Hrvatska obuhvaća regije kao što su Zagorje, Podravina, Međimurje, Prigorje, Moslavina, Banovina, Turopolje i Varaždin; koje su poznate po svojoj ruralnoj idili, prekrasnim krajolicima, te kulturnom i povijesnom naslijeđu.

Razvoj ruralnog načina života u sjevernoj Hrvatskoj može se prepisati nekoliko čimbenika koji su oblikovali život lokalnog stanovništva tijekom povijesti:

- Povoljni prirodni uvjeti: sjeverna Hrvatska obiluje plodnim poljoprivrednim površinama i zemljištem pogodnim za uzgoj raznih kultura. Ovakvi povoljni prirodni uvjeti poticali su razvoj agrarnog načina života u regiji.
- Povijesni razvoj: Tijekom povijesti, ruralni način života bio je dominantan u većem dijelu Hrvatske, uključujući i sjevernu regiju. Naselja su bila uglavnom mala i raštrkana, a ljudi su se bavili poljoprivredom, stočarstvom i tradicionalnim zanatima kako bi osigurali svoje egzistencije.
- Kulturna tradicija: Ruralni način života često je povezan s kulturnim i obiteljskim vrijednostima. U sjevernoj Hrvatskoj očuvala se bogata etnografska baština koja je oblikovala način života zajednice tijekom generacija. Mnoge obitelji i dalje prenose tradicionalna znanja i vještine s roditelja na djecu, čime održavaju kontinuitet ruralnog života.
- Odnos prema prirodi: Seljaci i stanovnici ruralnih područja često su razvili poseban odnos prema prirodi koja ih okružuje. Povezanost s prirodom i rad na poljoprivredi, vinogradima ili stočarstvu bili su ključni za njihov životni stil.
- Socijalno-ekonomska struktura: Društveno-ekonomska struktura sjeverne Hrvatske tijekom povijesti bila je usmjerena prema poljoprivredi i ruralnom načinu života. Industrijalizacija i urbanizacija kasnije su se više koncentrirali u većim gradovima ali ruralno stanovništvo, iako u devitalizaciji, i dalje je zadržalo svoj način života.⁴

Međutim, važno je napomenuti da ruralni način života u sjevernoj Hrvatskoj, kao i drugdje, prolazi kroz promjene i prilagodbe s vremenom. Utjecaj urbanizacije, modernizacije i globalizacije postupno

⁴ Puljiz, V., (1993.) Ljudski faktor i ruralni razvitak Hrvatske, *Sociologija sela*, (1/2) 11-16, str 31. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/177078> (pristupljeno 23.06.2023.)

mijenja tradicionalni ruralni život, no mnogi ljudi i dalje cijene svoje korijene i nastoje očuvati važne aspekte svoje kulturne baštine.

Što se tiče običaja u sjevernoj Hrvatskoj, razvili su se većinski na temelju ruralnog načina života i kulturne tradicije. Obiteljski običaji, poput proslava blagdana, svetkovina i tradicionalnih narodnih slavlja, često su usko povezani s poljoprivrednim ciklusom, prirodom i vjerskim uvjerenjima. Takvi običaji obuhvaćaju nošenje karakterističnih narodnih nošnji, izvedbu tradicionalnih plesova i pjesama, kao i pripremu autohtonih jela koja su se prenosila s generacije na generaciju. Očuvanje i njegovanje ovih običaja i dalje su važni za očuvanje identiteta i kulturne baštine sjeverne Hrvatske.

Hrvatska obiluje plodnim poljoprivrednim površinama i zemljištem pogodnim za uzgoj raznih kultura. Ovakvi povoljni prirodni uvjeti poticali su razvoj agrarnog načina života u spomenutoj regiji. U sjevernoj Hrvatskoj očuvala se bogata etnografska baština koja je oblikovala način života zajednice tijekom generacija. Mnoge obitelji i dalje prenose tradicionalna znanja i vještine s roditelja na djecu, čime održavaju kontinuitet ruralnog života. Naravno, zbog čestog boravka u izvan kuće zbog radnih obaveza, razvili su poseban odnos s prirodom. Upravo ta povezanost i rad na poljoprivredi, vinogradima ili stočarstvu, bili su ključni za njihov životni stil.

Ruralni način života se u sjevernoj Hrvatskoj, kao i drugdje, mijenjao s prolaskom vremena s kojim je nečesto dolazila i prijeko potrebna prilagodba na suvremeno doba. Kao što je ranije navedeno, na način ruralnog života, uobičajen za vrijeme 19. i 20. stoljeća, utjecale su ponajviše urbanizacija, modernizacija i globalizacija. Mnogi ljudi su zbog toga promijenili tradicionalni ruralni život, no i dalje cijene svoje korijene te nastoje održati i očuvati važne aspekte svoje kulturne baštine. Dobar primjer za to je otvaranje Zavičajnih muzeja i etnografskih zbirki te održavanje godišnjih manifestacija i priredaba.



Slika br. 2. Ruralni način života, baka sa blagom opremljenim za rad na polju

Izvor: osoba arhiva autora (snimljeno: 1955. godine u Malom Bukovcu)

3. GASTRONOMIJA SJEVERNE HRVATSKE

sjeverna Hrvatska obiluje raznolikom gastronomijom koja predstavlja bitan dio bogate hrvatske kulinarske baštine. Ovo područje karakterizira jedinstven spoj tradicionalnih recepata, kulinarskih tehnika i autohtonih sastojaka. Kroz povijest, gastronomija Sjeverne Hrvatske oblikovala se pod utjecajem lokalnih običaja, povijesnih događaja te migracija različitih kultura.

U ovom poglavlju bit će istraženi ključni elementi gastronomije Sjeverne Hrvatske, uključujući posebne delicije i običaje. Kroz sveobuhvatan pregled dobit će se uvid u važnost i raznolikost gastronomske scene te njezinu važnost u očuvanju kulturne baštine i stvaranju autentičnog doživljaja ovog područja. Preciznije, u ovom poglavlju nabrojani su sastojci i namirnice koji su se najčešće koristili u svakodnevnoj kuhinji te jela koja su se od istih pripremala.

Citat na internetskoj stranici Okusi hrvatske tradicije glasi:

„sjeverna Hrvatska obiluje različitostima koja svoj temelj imaju u umjetnosti siromaštva, umjetnosti koja je od jednostavnih i običnih namirnica domišljatošću vrijednih ruku seoskih domaćica spravljala izuzetno bogatu paletu jela koja su nam ostala u nasljedstvu i danas su duboko ukorijenjena u hrvatsku kulturu blagovanja. Sudeći prema tom nasljeđu ljudi su ovdje oduvijek znali uživati u bogatstvu okusa.“⁵

3.1. Karakteristike sjevernohrvatskih kuhinja

U prošlom stoljeću je jedan od obaveznih sastojaka uz jelo bio kruh. Prema autoru Lang (2009.) za prosječnog čovjeka je u prošlosti „...glavna i svagdanja hrana bio kruh“. On u svojoj knjizi navodi sljedeći zapis: *„Siromah je sretan, ako ima u kući toliko kruha, da prehrani sebe i svoje. Teško si ga pak kući, gdje nema kruha. Uz kruh se jede još i meso pak varivo, kolači i drugi prismok, a pije se voda, vino, rakija, pa i pivo.“⁶*

S obzirom na podneblje i okoliš, u sjevernim krajevima se najčešće na tanjuru može pronaći meso i povrće. Meso se jede u raznim oblicima te je ovdje stočarstvo za gospodarstvo veoma važna značajka. Međutim, ono se više jelo u bogatijim krajevima ili gradovima, dok je na ruralnom području jelovnik bio jednostavan i prost, tek toliko da osigura sve hranjive nutrijente, a opet ne bude preveliki trošak za obitelj. Sukladno tome, rijetki su bili oni seljaci koji su meso na jelovniku imali više od jednom tjedno.

⁵ Okusi hrvatske tradicije: <https://www.okusi.hr/price.html> (pristupljeno 08.06.2023.)

⁶ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset, str. 101.

Što se tiče nekih osnova hrane, posvuda se moglo pronaći kukuruza, graha i kupusa. Kuhali su se *žganci*, pekao kruh i kolači te se koristilo sezonsko voće i povrće. Od povrća se najčešće kuhalo varivo koje je, tada kao seljačko, jednostavno i hranjivo jelo, danas prava gastronomska poslastica. Uz ranije spomenuto stočarstvo kao jedan od najčešćih načina zarade, kravlje mlijeko je, isto kao i kruh, bilo neizostavan dio svakodnevne prehrane. Doduše, u nekim siromašnijim krajevima gdje potpuni obrok nije bio čest slučaj, ljudi su često znali otići na rad samo kako bi na dan dobili nešto hrane i čašu vina, a dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća, polako se u kućama mogu pronaći tanjuri kao i standardni pribor za jelo kakav danas znamo.⁷

U nastavku rada priložene su slike tradicionalnih jela i načina posluživanja.



Slika br. 3. Prikaz tradicionalnog stola za jelo u Međimurju

Izvor: osobna arhiva autora (snimljeno 29.09.2022. u Lopatincu)

⁷ Leček, S., (2003.) *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest str. 231.



Slika br. 4. Procedura koja je poznata kao pripravak čvaraka – pečenje čvaraka u kotlu

Izvor: Osobna arhiva autora (snimljeno 20.04.2023. u Strugi)

3.2. Najčešće korištene namirnice u sjevernoj Hrvatskoj

Neke od najčešćih namirnica bile su kako slijedi:

Meso: svinje, govedo, perad, zečetine, divljač, riba (riječna)

- Najčešće su se spravljala razna pečenja koja su se obavezno pekla na dosta *mašće* (masti), *češnjovke* (sušene kobasice), *ćurke* (krvavice), bijele kobasice, *hladentina* (aspik), *prezvušt* (tlačnica), *kosana mast* (svinjska mast u koju se dodaju sjeckani čvarci ili prženi špek), *cvirki* (čvarci) i *kotlovina* (nezaobilazno jelo na većim događajima i okupljanjima. Spravlja se u velikom plitkom tanjuru od nehrđajućeg čelika, a sastojci su najčešće svinjetina i razne vrste povrća i začina. Od iznutrica (npr. pilećih jetrica) slagali su se *jetreni knedli* koji su bili obavezan sastojak svake svatovske juhe.
- Kokošje *drape* (nožice, izvedenica od riječi drapanje, grebanje za što se koriste) koristile su se za kuhanje svatovske *hladnetine*. *Drapa* je potkoljenica s prstima kod peradi.⁸
- Od mesa se najviše koristilo svinjsko, a kako bi se duže pohranilo, ispeklo se, zalilo mašću i čuvalo u *lojdricama* (metalna kanta s poklopcem).

Povrće: zelje, repa, krumpir, grah, mrkva, paprika, krastavci, kukuruz...

- Grah se kuhao dva do tri puta tjedno na više načina. Obavezno se kuhao petkom, a vrlo često i ponedjeljkom i/ili srijedom. Grašak se koristio samo svježi (u juhi) s povrćem ili pirjani.

⁸ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar., str. 115.

- Sлагala su se razna variva od zelja s *paradajzem* (rajčicom), od krumpira, gljiva, kelja, repe, pa čak i variva od krastavaca

Voće: šljive, jabuke, kruške, smokve, marelice, breskve, trešnje, višnje, orah

- „Svaka brižna gospodarica, kakojoj ikako prilike dopuštaju, nastoji da za zimu spremi i po nekoliko flašica ukuhana voća – *kompota*.“⁹ Ovom rečenicom kreće poglavlje autora Langa (2009.) koji nadalje opisuje kako su žene kroz godinu za zimu obavezno pripremale voće kuhanjem ili sušenjem. „Ponajviše se suše kruške *tepke*, slatke jabuke, šljive bistrice, a nešto i breskve. Voće se razreže na komade (osim šljiva) pomeće se po *lesici* i suši se na suncu, u *rolu* od štednjaka, u krušnoj peći, kad se izvadi kruh iz nje, ili u posebnoj *pećnici*, tko je ima. Od voća kuha se još i *pekmez*, koji se upotrebljava za gibanice i kolače, a maže i djeci na kruh.“¹⁰

Pića i napitci: liker, rakije, domaći sokovi, vina

- Za kućnu ljekarnu su se često znale spravljati razne mješavine voća i alkohola, no isto tako i mješavine cvjetova biljaka i šećera, poznatiji kao sirupi. Napitci su se spravljali od *dreneke*, *skoruše* i *crne jagode*, *bezgovog* i *lipovog cveta*, *gamilice*, *crnog sleza*, melise ili metvice, *šatrajke*, *špikinaru*, *pelin* i još kojih biljaka...

Žitarice: kukuruz, ječam, heljda, pšenica,

- Od ovih žitarica se najčešće mljelo brašno i pekao se kruh. Mogao je biti od jedne vrste brašna, no znao se napraviti i od mješavine. „Ako je žito debelo samljeveno, kaže se da je šrotano, to je šrot. Žešrotana je koruza dobra za žgance.“¹¹ Fino pšenično brašno od heljde i pšenice se rijetko sijalo pa su ga ljudi najčešće kupovali.
- Kukuruzni kruh bio je najniže kvalitete, pogotovo ako je bio u potpunosti od kukuruznog brašna. Toliko se stvrdnuo da je kod rezanja „cvilio“.¹² Najbolja vrsta kruha bio je onaj od raženog brašna. Neke su domaćice u tijesto znale stavljati i malo pire-krumpira.
- Prema autoru Tomecu (2021.) prije zime se moralo izmiljeti dosta brašna kako bi izdržalo do druge sezone. Ako je zima bila jaka, a nije bilo samljeveno dosta žita, moralo se otići sve do Varaždinskih Toplica ili Ludbrega. Autor također navodi da: je „leta 1858. bila tak jaka zima kaj svet ni v ožujku ne mogel mleti“.¹³

⁹ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset, str. 110.

¹⁰ *Ibid.* str. 111.

¹¹ *Ibid.* str. 111

¹² Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar., str. 113.

¹³ Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 111.

- Proizvodi od brašna osim kruha bili su: *šćipanci*, *makoči*, makaroni, široki rezanci s masti ili na mlijeku, mlinci, rezanci, krpice, kašica i žličnjaci.

Mliječni proizvodi: mlijeko, sir, vrhnje, sirutka

- Mlijeko je slatko i kiselo. Sa slatkog mlijeka obire se *slatka*, a s kisela *kisela vrhnja*, potom ostane *obrano* mlijeko.
- *Prgice* su jedno od poznatijih „sjevernjačkih“ pripravaka od sira. Prave se od svježeg kravljeg sira u obliku stošca. Sir se zgnječi, doda mu se sol i crvene ljute paprike te se suši ili suši i dimi.¹⁴ U nekim krajevima se nazivaju i *turoši* (Međimurje) ili *kvargl* (Bjelovar).

Ostale namirnice: gljive, maslačak, matovilac, *bobovnak* (potočarka)

- Autor Lang (2009.) navodi kako se za zimu spravljaju i *sušeni vrganji*. Ove trave su se čistile i oprale, polile octom, uljem, posolile i jele se prijesne za salatu s mesom, tvrdo kuhanim jajima ili same.

3.3. Poznata jela sjevernih krajeva

U nastavku slijede pojedina tradicionalna jela ovih krajeva:

Ajngemahtec (Eingemachtes) – juha s povrćem, mesom i knedlama od brašna ili grisa.¹⁵

Prežgana juha – Juha s umućenim jajima.

Purica s mlincima – obavezno jelo za veće blagdane. Vrsta peradi nije nužno morala biti puretina, nego i piletina ili patka. Ptica se nekad slagala i sa filom. Meso zagorskog purana unazad puno godina drži svoji kvalitetu, čemu svjedoče i povijesni zapisi o njegovom izvozu u brojne europske velikaške dvore, čak i engleskog kraljevskog dvora. Kvaliteta i sočnost mesa su posljedica uzgoja slobodnog sustava držanja.¹⁶

Mudlini – jednostavno podravsko jelo kojeg su nekada uz dodatak špeka, luka, kiselog mlijeka i kukuruznog kruha jeli siromašni težaci za vrijeme poljskih radova. Ovo jelo ima i svoju manifestaciju koja se slavi u selu Peteranec nedaleko od Koprivnice.¹⁷

¹⁴ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar., str.114.

¹⁵ Okusi Banovine, Posavine, Moslavine, Ajngemahtec: <https://www.okusi.hr/okusi-banovine-moslavine-i-posavine/recepti/item/409-pileci-ajngemagtec.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)

¹⁶ Okusi Varaždinskog kraja, Purica s mlincima: <https://www.okusi.hr/okusi-varazdinskog-kraja/recepti/item/130-puretina-rolana-s-mlincima-hotel-trakoscan.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)

¹⁷ Okusi Podravine i Prigorja, Mudlini: <https://www.okusi.hr/okusi-podravine-i-prigorja/recepti/item/341-mudlini.html> (pristupljeno 23.06.2023.)

Gibanica – radi se od svakojakog brašna, dodaje se sir ili drugi sastojci kao što su mak, med, pekmez, jabuke, rogač ili badem. U Podravini se ova vrsta slastice zove još i *masnica*. Najpoznatija u ovim krajevima je *Međimurska gibanica* – sastavni dio nacionalne hrvatske kuhinje.

Pečeni štrukli – pravili su se, i dalje se prave, za put, za proštenje, sajmove i razne prigode. Zanimljivo je da su štrukli uvijek bili slatki, a ne slani. Najpoznatiji u ovim krajevima su *Zagorski štrukli* – vučeno tijesto punjeno svježim kravljim sirom, uz dodatak kiselog vrhnja i jaja, koje se potom savija, oblikuje rubom tanjurića ili ručkom kuhače i stavlja peći.¹⁸

Samoborske kremšnite – lagani kolač s pjenastom kremom od jaja između dva lista prhka tijesta. A glavna tajna njihove kvalitete je priprema s domaćim jajima koja kolaču daju lijepu žutu boju i punoću okusa. Za razliku od svih drugih kremšnita, samoborske su osobite i po tome što se jedu tople.¹⁹

Dizani kolači – Makovnjača, orehnjača, kolač sa sirom (štruca), *beli* kolač (prazna štruca bez fila), *frkice* – slično osinjim gnijezdima i krafne. Još jedan kolač koji ne spada među dizane, no svakako ga je vrijedno spomenuti zbog iscrpne procedure pripreme je *bregofska pita*. Kolač je upisan na listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Hajdeni kolač – pravi se od hajdinog brašna i sira. U literaturi postoji jedna stara vinogradarska pjesma koja pjeva o značenju kolača. Kada ga žena ispeče obično je to značilo da se odlazi u vinogradarsku klijet; „Žena mi peče hajdeni kolač, kleti bu iti, ne bu drugač...“²⁰

Licitarski kolači - Tradicija započinje u srednjem vijeku, kada su se u europskim samostanima spremali kolači uz pomoć ukrašenih drvenih kalupa. U istočno alpskom području, takav je način izrade kolača ubrzo prerastao u obrt, koji se proširio i u druga područja središnje Europe, kada dolazi i u panonske krajeve Hrvatske. U 18. i 19. stoljeću, u gradovima Zagrebu, Karlovcu, Koprivnici, Samoboru, Varaždinu i drugdje, licitari su bili obrtnici, a njihovi proizvodi omiljeni među pukom. Ti se proizvodi od samih početaka obrta prodaju na sajmovima i proštenjima vezanim uz crkvene svetkovine, a zahvaljujući licitarima, medičarski štandovi tim mjestima daju slikovitost i naročit ugođaj.²¹

¹⁸ Okusi zagorskog kraja, Zagorski štrukli: <https://www.okusi.hr/okusi-zagorja/recepti/item/342-zagorski-strukli.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)

¹⁹ Okusi Zagrebačkog kraja, samoborska kremšnita: <https://www.okusi.hr/okusi-zagrebackog-kraja/recepti/item/362-samoborska-kremšnita.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)

²⁰ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset, str. 118.

²¹ Licitarski kolači: <https://www.h-r.hr/licitari/> (pristupljeno 23.06.2023.)



Slika br. 5. Tradicionalna jela: Hajdeni kolač, prgice i Međimurska gibanica

Izvor: <https://www.kuhaona.com/2014/07/prgice-slasni-zalogajcici/> (24.06.2023.)



Slika br. 6. Lončari koji svoje proizvode prodaju na sajmu

Izvor: <https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/2367> (pristupljeno 24.06.2023.)

4. OBIČAJI VEZANI UZ GODIŠNJE CIKLUSE

Običaji koji su vezani uz godišnje cikluse predstavljaju tradicionalne prakse i slavlja koja se ponavljaju svake godine. Ovi običaji često su povezani s prirodnim promjenama, agrarnim ciklusom, religijskim ili kulturnim festivalima te drugim događajima.

Prema autorici Vitez (2016.) u hrvatskoj etnologiji nalazimo nekoliko različitih klasifikacija običaja, a preteže podjela na tri glavne skupine: životni ili obiteljski, godišnji ili kalendarski, radni ili gospodarski. U enciklopediji piše da su narodni običaji tradicijom ustaljeni načini ponašanja s normativnim, ceremonijalnim i simboličkim značajkama; svojstveni određenoj društvenoj zajednici, promjenjivi s vremenom i lokalno varijabilni.²²

Neki od poznatih običaja su proslava Nove godine, Uskrs i Božić. U sjevernoj Hrvatskoj postoji bogata tradicija običaja vezanih uz godišnje cikluse i blagdane. Ovi običaji često su povezani s prirodnim promjenama i poljoprivrednim ciklusom te s kršćanskim blagdanima.

4.1. Blagdani i svečanosti u sjevernoj Hrvatskoj

U sjevernoj Hrvatskoj, tijekom cijele godine, obilježavaju se razni blagdani i svečanosti koje imaju duboko ukorijenjeno značenje u lokalnoj kulturi i tradiciji. Tijekom sva četiri godišnja doba, sjeverna Hrvatska slavi različite blagdane i održava tradicionalne svečanosti koje su duboko utkane u lokalni identitet. Ovi događaji okupljaju zajednice, pružajući priliku za očuvanje nasljeđa, dijeljenje obiteljskih trenutaka i jačanje veza među susjedima i prijateljima. Svečane procesije, folklorni plesovi i običaji prenose se s generacije na generaciju, pružajući jedinstven uvid u bogatu kulturu ovog područja. Također, pojedini blagdani imaju lokalnu veću ili manju važnost: primjerice, određeni svetac proslavlja se svečanije ako je zaštitnik mjesta.²³

4.1.1. Vincekovo

Vincekovo, također poznato kao "Vinka" ili "Sveti Vinko", je kršćanski blagdan posvećen svetom Vinku, zaštitniku vinogradara i vinarstva. Slavi se 22. siječnja u katoličkoj tradiciji, iako se

²² Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 16.

²³ *Ibid.* str. 75.

datum može razlikovati u različitim krajevima i običajima. Samo njegovo ime podsjeća na vino, latinski *vinuum*.

Vincekovo je posebno važno u vinogradarskim regijama gdje ima duboke korijene. Običaji vezani uz ovaj blagdan često se temelje na narodnoj tradiciji i lokalnim uvjetima, te variraju od regije do regije. Osnovni cilj obilježavanja Vincekova je blagosloviti vinograde kako bi se osigurala dobra berba i kvalitetno vino tokom tekuće godine. Autorica Medvarić-Bračko kaže kako su na Vincekovo „Gazdi obavezno išli u gorice. Bilo je to druženje međaša. U goricama su odrezali tri šibe vinove loze dužine oko 50 cm, donijeli ih doma i stavili u lončić s vodom u hodnik ili klijet. Prema broju lisnih pupova moglo se predvidjeti kakav će biti urod.“

Na Vincekovo, vinogradari već tradicionalno, prvi put u novoj vinogradarskoj godini pohode vinograde. Simboličnim orezivanjem trsova objavljuju početak radova u vinogradima. Domaćini po trsovima vješaju kobasice i kulene da grozdovi u novoj godini budu veliki poput kulena, a trsovi se zatim krste domaćim vinom. Svog zaštitnika, Svetog Vinka, vinogradari mole za još bolji urod u ovoj godini i da im čuva vinograd od zime, mraza, kiše, tuče, bolesti, štetnika i svega drugog što vinogradu može naštetiti. Kao što je ranije spomenuto, odrezane grančice vinove loze vinogradari odnose doma, gdje na toplom propupaju i pojave se sitni "grozdići" prema kojima vinogradari predviđaju kakva će biti ovogodišnja berba.²⁴



Slika br. 7. Vinogradari krste svoje trse

Izvor: <https://ludbreg.hr/udruga-trsek-vincekovo-i-izlozba-vina/> (pristupljeno 25.06.2023.)

²⁴ Vincekovo: blagoslov vinograda: <https://www.vinarija.com/1627-vincekovo-blagoslov-vinograda> (pristupljeno: 25.06.2023.)

4.1.2. Maškare – poklade

U kršćanstvu je priča o počecima slavljenja karnevala vezana uz pravilo nastalo negdje u 9. stoljeću. za vrijeme Grgura Velikog, koje je propisivalo da u ponedjeljak i utorak prije Čiste srijede ili Pepelnice i korizme svećenici drže post. Nedjelju u kojoj počinje korizma tako su nazivali *dominica carnis privii* (bezmasna nedjelja). Kako je puk oduvijek volio olakšati izgovaranje riječi tako je nastao skraćeni i iskrivljeni oblik „karneval“ ili u prijevodu „mesopust“.²⁵

S vremenom se pravilo posta napustilo, a vrijeme pred korizmu je, naprotiv, postalo vrijeme neobuzdanog uživanja u hrani, piću i zabavi pod maskama, ujedno i vrijeme suprotno nadolazećem razdoblju Uskrsa. U hrvatskom rječniku još se koristi i riječ „poklade“ od starohrvatskog glagola „klasti“ (prerušavati se). Pokladni utorak u starom se Zagrebu nazivao i „fašenk“. Djeca se posebno vesele fašniku u hrvatskom zagorju. Maskiraju se do neprepoznatljivosti u razne likove te obilaze selo, a svaka kuća im je nakon obilaska dužna dati nešto novaca, slatkiša, jaja ili krafni. Nečesto su se pjevale ove pjesmice: „Velika repa, mali klin, gazdarica, dajte jaja sim!“ i „Mi smo male maškare, pjevamo za kune, i za koje jaje, pa idemo dalje!“. U Zagrebu i okolici javne pokladne priredbe se priređuju od 17. st. U organizaciji gradskih vlasti pokladno je slavlje započinjalo već na blagdan Sveta tri kralja kada se priređivala velika gozba. U zagrebačkom prstenu također se priprema zelje, kuhaju se žganci, govedina, peče purica ili guska, a sladi se krafnama. Samobor i Velika Gorica mogu se pohvaliti najdužom tradicijom održavanja fašničkog festivala u Zagrebačkoj županiji ali se fašnik održava i po gradovima i općinama diljem županije. U Samoboru se na pokladni utorak kažnjava princ Fašnik (lutka napravljena od slame ili starih krpa i odijela). Sudi mu se za sve loše u protekloj godini, a kažnjava ga se spaljivanjem. Na fešti koja slijedi, osim krafna jedu se i poznate samoborske kremšnite, kobasice češnjovke s muštardom, a pije se slatki bermet (aromatizirano vino).²⁶

Vjerovale se da poklade predstavljaju početak novog života, pa je uz to razdoblje bilo vezano i dosta praznovjerja. Tako je primjerice u Zagorju običaj da se na Pepelnicu vodom u kojoj se kuhalo zelje poškrope noge. Na taj se način osigurali da cijele godine neće biti ugriza zmije. Tko bi na pokladni utorak prije no što izađe sunce pojeo obrok od prosene kaše s krvavicom, do kraja bi godine živio sretno i bogato. Koga su gnjavile buhe (a u to vrijeme ih je dosta ruralnog stanovništva imalo) morao bi na fašnnik u podne pojesti krvavicu s kiselim kupusom da ih se oslobodi. Dobro je bilo popiti i pivo za dug život. Tko bi pak, popio mlijeka, toga ga ljeta ne bi spržilo sunce.

²⁵ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 130.

²⁶ *Ibid.* str. 131.

Kazivačica M. G. () je kroz razgovor opisala svoje sjećanje na fašnik nekada: „*Onda smo po maškari hodali, Isusek, to smo pak 'blekli se v sve. I veliki i mali, si smo hodali. Zamaskirali se. Sakaj smo si oblekli Isuse mili. Došel si v tuđu hižu: -„Ooo maškare kaj ste lepi, čiji ste vi?“.* Pak smo malo ostali. Onda dok sam bila već vekša onda sem išla z starešima već, onda je moralo biti noble se (sve ispravno). Od djetinjstva se to puno išlo, a ve ne znam ak opće čije dete i dojde. Još dok su moji sineki bili mali (sada imaju oko 40 godina) onda su znali iti k susedam, a vezda se to negdi zgubilo, negda su to i veliki išli i to ne jen den. To se išlo dva tri dene si već hodal prije fašnika po vulici. Dok smo bili mali znali smo reći: „*Idu nekakvi veliki, budu nas natepli!*“



Slika br. 8. Male maškare

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno početkom 21.st. u Podravini)



Slika br. 9. Maska pikač u Čakovcu

Izvor: Riznica Međimurja: <https://riznica.hr/nered-nasuprot-redu-ili-fasnik/> (snimljeno: 1996., pristupljeno 25.06.2023.)

4.1.3. Uskrs

U sjevernoj Hrvatskoj su se kroz godine razvili običaji poput: vazmenog bdijenja, uskrsnih krijesova, bojanja pisanica, odlaska na uskrsnu misu i pjevanja uskrsnih pjesama. Prije Uskrsa traje vrijeme korizme u kojem se vjernici pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim dijelima.

Početak *Korizme* počinje dio liturgijske godine u kojem se kršćani pokornički pripremaju za blagdan Uskrsa. Počinje Pepelnicom, a završava pred Misu večere Gospodnje na Veliki četvrtak kojom počinje Vazmeno trodnevlje. Kršćani se pripremaju u korizmi za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim dijelima. Početak i kraj korizme označen je pokorom, koja se odnosi na strogi post i nemrs. Strogo postiti znači samo jedan put na dan do sita se najesti, a ne mrsiti znači ne jesti meso niti mesne prerađevine. Korizma u narodu služi kao vrijeme pročišćavanja. Tada je bilo gotovo zabranjeno održavati svadbe ili neka veća slavlja. Ovo je bio narodni običaj te se smatralo da priroda miruje taman pred završetak zime i početak proljeća.

Cvjetnica se zatim slavila u nedjelju prije Uskrsa, bila je uvod u Veliki tjedan. Narod je na misu tada nosio stručak grančice na blagoslov. Djeca su nosila *macoke* (grančice vrbe ive) i *drenka*.²⁷ Kada su se vratili kući grančicu su znali zataknuti za neki predmet ili čak u staji kao zaštita stoke, no vjerovalo se da ona može štititi i od tuče i nevremena. Zanimljiv običaj autor Lang (2009.) navodi u svojoj knjizi, a odvijao se u okolici Samobora. Naime, kada su muškarci doma donijeli cvijeće s posvete rekli su u šali ženama da su im donesli „za hrustati“ (jesti), da „nek one hrustaju danas, a da buju oni (muškarci) danas keden, kad buju one donesle z blagoslova“ (radi se o uskrsnoj posveti, mesu i kolačima).

Veliki četvrtak je spomendan Isusove posljednje večeri. Slavi se Misa posvete ulja na kojoj se posvećuje krizma (ulje za svetu potvrdu) te blagoslivlja ulje za bolesničko pomazanje i katekumene. Ovim danom započelo je Sveto trodnevlje te je rad na polju bio obustavljen. Jedino se kuća u to vrijeme čistila jer je to bilo povezano s čišćenjem duše.

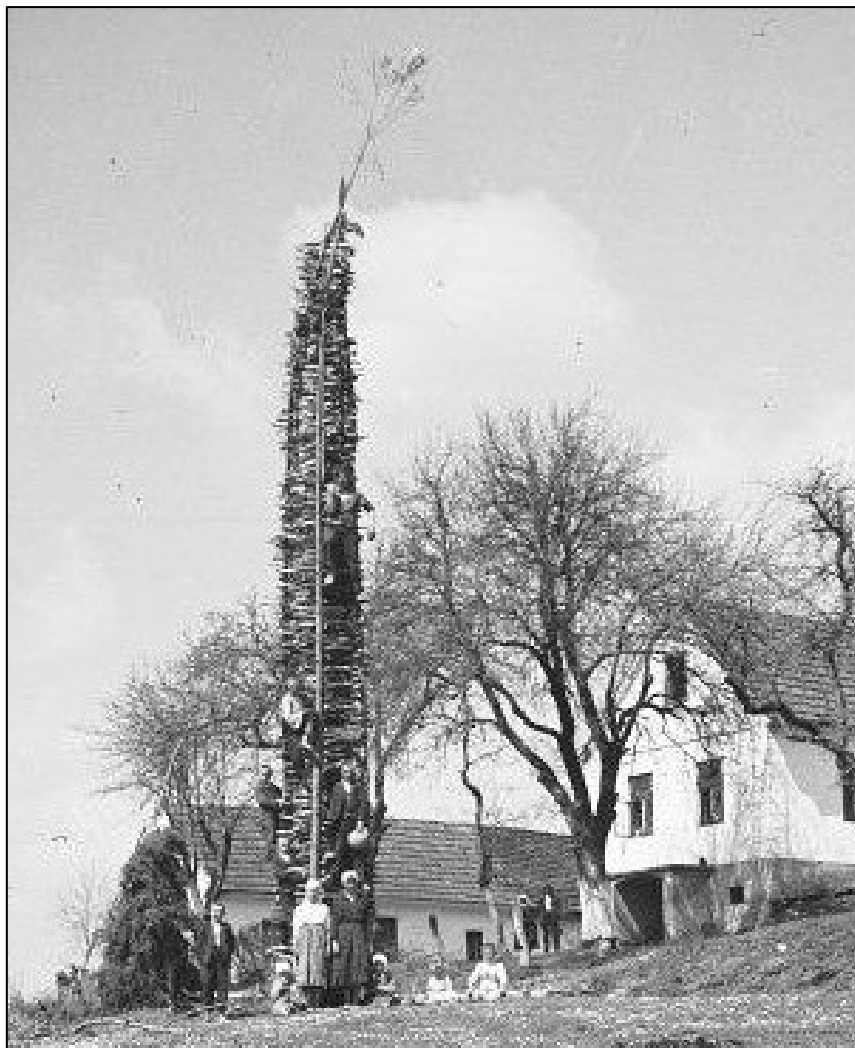
Veliki petak je bio spomendan Isusove muke i smrti. Na Veliki petak ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje i oltar je bez križa. Sve je prekriveno ljubičastom plahtom. Žene su išle poslijepodne, a muškarci navečer. Nije se smjelo piti vino i nije se išlo u *gorice* (vinograd), no rakija je bila dozvoljena²⁸. Ne jede se meso i posti se, a u sjevernim krajevima najčešće se jede grah, suho voće, kompoti, štrudle od

²⁷ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak. str. 164.

²⁸ *Ibid.* str. 166.

sira te tijesto s orasima i makom. U Prigorju je postojao običaj pucanja na šljive, jabuke i kruške „da bole rodidu“ (da bolje rode).²⁹

Velika subota je bio dan tišine i molitve, radili su se samo kućni poslovi. Žene su najčešće spravljale kolače, a djeca bojala pisanice. Za zvonara je bio običaj da „nakuri veliki jogenj“ (naloži veliku vatru) od starih trulih križeva koje je svećenik prethodno blagoslovio.³⁰ U sjevernim krajevima čest je običaj uskrsnih krijesova – vuzmenki. Pripravljala se gomila drva koja se onda palila kresanjem kamena o kamen.³¹



Slika br. 10. „Vuzemnica“ – uskršnji krijes

Izvor: TZ Ivanec: http://www.ivanec-turizam.hr/hr/obicaji-i-manifestacije?fbclid=IwAR3VqEr3vC9S85LIHBvmkCZdhAnEI6UcKc4lCbTMmB134gYK6R_V-S2SdCk
(snimljeno: 1936., pristupljeno 25.06.2023.)

²⁹ Rožić, V., (2002.) Prigorje: Narodni život i običaji. Zagreb: Naklada Slap. str. 242.

³⁰ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak. str. 166.

³¹ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 136.

Uskrs je najveći kršćanski blagdan i slavi se ovisno o mjesecu tako da to može biti od 22.3. do 25.4. Za Uskrs se obavezno odlazi na jutarnju misu te se na posvetu nosi hrana ranije pripremljena za to. Hrana se nosila najčešće u korpi pletenoj od šibe, i to na glavi bez pridržavanja rukom. Najčešće su to bile šunka, mladi luk, kruh, kuhana jaja i druge slastice. Nakon mise, vjernici odlaze doma na uskrsni objed i slavlje. U srednjem dijelu gornje Hrvatske, posebice u Prigorju i Zagorju, postoji pohod raspetnika ili križičara, Sve do polovice prošlog stoljeća crkvena slavlja su održavana popodne, a raspetnici su odmah nakon svečanosti uskrsnuća obilazili sela.³² Skupina ljudi koju je predvodila osoba s raspelom, a pratili su ih i zvukovi pjesme jer se nerijetko u pohodu pjevalo.

Što se tiče bojanja pisanica, vjeruje se da su duboko ukorijenjene u hrvatskoj tradiciji, pa se tako ti običaji provode i dan danas. U prošlosti su se za bojanje pisanica koristile prirodne boje, najčešće je to bilo kuhanjem ljuski crvenoga luka ili čak cikle. Crne pisanice bile su karakteristične za Međimurje. Boja se dobivala od bobica bazge ili čađe, a motivi na pisanicama su se radili struganjem iglama, skalpelima ili nožićima. Koristio se vosak, tako da se na vrh pera ili tankog drvenog štapića stavila kuglica voska koji se rastalio na plamenu svijeće te se njime crtalo. Nakon toga, jaje se stavilo u boju i kuhalo. Obavezno se premazalo komadićem slanine radi sjaja. Motivi su najčešće bili cvijeće, ptice, križići i srca. Darivale su se s raznim porukama, na primjer u Međimurju „Ovo se jaje za poljubac daje.“ Zanimljivo je da od 2008. pisanica ima status nematerijalnog kulturnog dobra.

Pri ispitivanju kazivačice M.G. zabilježeni su običaji za vrijeme Uskrsa kojih se ona rado prisjetila: *„Pa smo navek te pisanice pisali... i to z voskom.. to i den denes još znam. To se na trsu, od grozdja, kak se obrezival trs, ono suho dok se v proljeće obreziva i onda ima... to su rekli gičica. To su cvaknuli, još su si znali i konca malo namotati i onda se vosak znal rastopiti. Ljudi su svi doma imali voska jer su imali čmele, pa su imali svojega voska, danas već sve moreš kupiti. Onda si po jajcu napisal, pa si pobojal z voskom. Onda se taj vosak skinul dok se posušilo, mogel si z nožom. Lepo se to zelo pa se onda jajce špekot namazalo. To se svetlilo kaj da si z lakom namazal. Na Veliki petak se delalo to. I onda je mama slagala vuzmenu gibanicu.,,*

4.1.4. Velika gospa

Blagdan Velike Gospe, ili Uznesenje Blažene Djevice Marije na nebo, slavi se 15. kolovoza i ima poseban značaj u katoličkoj tradiciji, uključujući sjeverni dio Hrvatske. Ovaj blagdan označava

³² Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 134.

vjerski i kulturni događaj u kojem vjernici sudjeluju u misnim slavljinama, procesijama i molitvama kako bi počastili Marijin uznesenje na nebo. Mnoštvo vjernika hodočasti u mnogobrojna Marijina svetišta.

U sjevernom dijelu Hrvatske, često se znaju u ovo vrijeme održavati veliki sajmovi i događaji. U Podravini postoji vjerovanje da se toga dana nije smjelo ići u vrt po povrće jer se vjerovalo da bi *kača* (zmija) mogla pasti s drveta.³³ U okolici Samobora, vrijeme od Velike do Male gospe (15.8. – 8.9. zvalo se „medmašno vrijeme“. Prema autoru Langu (2009.) ovo doba je bilo najpovoljnije za spremanje jaja, sjemenja od povrća i svakojakog bilja za čaj.



Slika br. 11. Misa za vrijeme Velike Gospe

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno krajem 21.st. u Strugi)

4.1.5. Svi sveti

Blagdan Svih Svetih obilježava se 1. studenog diljem katoličkog svijeta, uključujući i sjevernu Hrvatsku. To je dan kada se vjernici sjećaju i mole za sve svete osobe koje su postigle svetost u životu i preminule u vjeri. Nakon njega slijedi Dušni dan ili Dan mrtvih koji se obilježava 2. studenoga.

Za Sesvete ili kako se često nazivaju *Sisvete* ili *Sisveti* obavezno se išlo na misu u 11 sati, a nakon toga poslije ručka na groblje. U Podravini, starije žene održavale su običaj da u crkvi izmole 5 Očenaša i 5 Zdravo Marija, potom obiđu grobove rodbine i kumova, ponovno se vrate u crkvu na moljenje i tako sve do 15 sati. Tada se na grobu kod glavnog križa molila krunica koju je predvodio svećenik. Nakon toga je bila propovijed, a poslije misa u crkvi.³⁴ Cvijećem i svijećama kite se grobovi

³³ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak. str. 165.

³⁴ *Ibid.* str. 162.

bližnjih. Jedan od zanimljivih običaja je da su odrasli nakon večere namjerno ostavljali mrvice kako bi uvjerali djecu da su kroz noć duše došle na objed. Još jedan zanimljiv običaj primjetio je autor Selman (2015.) gdje navodi kako se pri posjetu groblja znao ostavljati križ ili znak na grobu ukoliko u toj obitelji ima cure za udaju). To je bio znak da je netko zamijetio curu iz neke kuće i da će za Sv. Andriju (30.11.) u tu kuću doći *snoboki* (prosci). Razlog je taj što je u prošlosti bilo vrlo malo prilika za društveni život, pa se mogućeg partnera moglo upoznati samo na crkvenim svečanostima.

4.1.6. Martinje

Martinje je blagdan koji se obilježava 11.11., a vezan je uz Svetog Martina, biskupa i zaštitnika vinogradara. Ovaj blagdan ima poseban značaj u sjevernoj Hrvatskoj, osobito u kontekstu vinogradarske tradicije. Označava završetak vinogradarske sezone i simbolički trenutak kada se mošt, svježe prešani groždani sok, pretvara u vino. Toga dana, vinogradari proslavljaju svoj trud i nadu u dobru berbu tako što otvaraju prvu bocu mladog vina. U mnogim dijelovima Hrvatske, Martinje je obilježeno procesijama, zabavama, degustacijama vina i bogatom gastronomskom ponudom. Uz vino, tipična jela poput pečene guske ili patke često se poslužuju na blagdan Martinja. U Prigorju se nekada vjerovalo da u pola noći uoči Martinja na svakom jarku, umjesto vode, poteče malo vina.³⁵ U samoborskim vinogradima je pak, bio običaj izvesti blagoslov vina u kojem su se čak molile i litanije „Dubrovolne litanije vinske“:

„O krčmar, koji odnašaš kupice, – Smiluj se nam!

O krčmarica, ka odnašaš zdelice, - Usliši nas!³⁶

Jedan od zanimljivih običaja je "mlatiti" mošt kako bi se dobilo vino. Ovo je zabavan trenutak u kojem sudionici uz pomoć drvenih palica udaraju po bačvi s moštom dok se ne pretvori u vino. Osim toga, organiziraju se različiti događaji, sajmovi i festivali posvećeni vinu i vinogradarstvu. Martinje je također prilika za druženje i opuštanje te označava prelazak u zimu i blagdansko razdoblje. Blagdan nosi sa sobom veselje, obilje hrane i pića te slavi tradiciju vinogradarstva i vinske kulture u Hrvatskoj.

4.1.7. Došašće

Ovo je vrijeme pripreme za Božić. Do 16.st. trajalo je šest tjedana, a sada traje četiri. Počinje u razdoblju 27.11. i 3.12. Ključne osobe u došašću su Sv. Ivan Krstitelj i Blažena Djevica Marija kojoj

³⁵ Rožić, V., (2002.) Prigorje: Narodni život i običaji. Zagreb: Naklada Slap. str. 244.

³⁶ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset, str. 628.

se početkom ovog razdoblja posvećuju rane jutarnje mise, nazivom zornice.³⁷ U sjevernim krajevima su vrlo raširene. Svečanog su ugođaja i počinju prije zore te se u crkvi pjevaju Marijine pjesme. Nešto ranije 25.11. obilježava se blagdan Sv. Katarine, te se među narodom često mogu čuti riječi koje nagovještaju dolazak zime: „Sveta Kata, sneg na vrata.“ Tih se dana još znalo i *snobočiti* (isprostiti djevojku).

4.1.8. Sveta Barbara

Na dan Svete Barbare (4.12.) u mnogim hrvatskim krajevima postoji običaj sijanja pšenice, no neki pšenicu siju i kasnije na blagdan Svete Lucije. Ovaj običaj ima porijeklo od starodrevnih kultova prizivanja dobre ljetine. Time se provjerava klijavost pšenice i procjenjuje kakva će ljetina biti sljedeće godine. Kad pšenica naraste, oko nje se veže vrpca od hrvatske trobojnice. U Vriju i Podravini, zrna pšenice sijala su se u kudjelju³⁸, a novije vrijeme u pamuk, da se duže održi vlaga i da pšenica bolje raste. U Podravini se dan Svete Barbare zove i *Barbarinje* i Mali Božić. U selima oko Zagreba na Sv. Barbaru dolaze čestitari koji imaju naziv *položajeki* ili *barbaroši*. Oni su običavali doći domaćinu u kuću i reći: „Da bi vam tak trdo kvočke sedile kak' mi.“³⁹



Slika br. 12. Primjer čestitara u prošlosti

Izvor: Večernji list: <https://www.vecernji.hr/lifestyle/evo-kako-se-bozic-slavi-u-raznim-dijelovima-hrvatske-1363906>
(pristupljeno 25.06.2023.)

³⁷ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 105.

³⁸ Naziv za vlakna konoplje pripremljena na predenje.

³⁹ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 106.

4.1.9. Sveti Nikola

Ovaj blagdan, u nekim krajevima poznat i kao *Nikolinje* ili *Mikula* slavi se 6.12. te djeca i mlađi nestrpljivo očekuju dolazak Nikole kako bi primila darove ili slatkiše, no oni koji nisu bili poslušni i dobri strepe od zloglasnog Krampusa koji po kućama plaši djecu i zvecka lancima.

U sjevernoj Hrvatskoj često je običaj da se osoba preruši u Svetog Nikolu i zatim posjeti škole, vrtiće, crkve ili domove kako bi podijelio darove i slatkiše djeci. Ovaj dolazak često prati veselo druženje i pjesme koje djeca izvode u čast dolaska Svetog Nikole. Djeca se prije ovoga pripremaju čišćenjem svojih čizmica ili cipela koje ostavljaju ispred vrata u nadi da će ih Sveti Nikola napuniti darovima i slatkišima. Djeca također, po želji, pišu i pisma gdje mu iskazuju svoje želje i obećavaju da su bila dobra tijekom godine. Pisma se ostavljaju uz čizmice, a Sveti Nikola odgovara na ta pisma s nekoliko riječi ohrabrenja ili ljubavi. Na ovaj dan, osim u školama i kod djece, Sveti Nikola se može vidjeti i u raznim crkvama gdje dočekuje djecu jer se njemu u čast održavaju posebne mise i moli se za putnike, pomorce i siromašne kojih je Sveti Nikola zaštitnik. U Donjoj Lomnici u Turopolju, Krampus je djeci dijelio „krampusove bombone“ tj. ukrašene repe. Tamo su se na dan Sv. Nikole održavala i *spravišća* (mjesna vijeća) ma kojima su se birali ljudi koji će predstavljati zajednicu i biti članovi općine Turopolje. U Podravini su se na ovaj dan „zapijali mlinjari“, tj. radili su se ugovori s mlinarima, a poslije se slavilo uz pečenku i piće. Ako se netko zvao Nikola ili Nikolina, dolazili su mu čestitari čestitati imendan.⁴⁰

Pri razgovoru s kazivačicom M.G. zabilježeno je sljedeće: *Krampus i Mikula. Jaj bu Nikolinje, a moja mama je bila navek Mikula, a Dragica Đuretova je bila Krampus... I one su se navek tak maskirale. A viš to dok si mali nekak ne povežeš, da dok je Mikula da mame nigdar nema doma, to tek dok sam vekša bila. Prije toga je bil navek strah i trepet od Krampusa, sećam se da smo imeli velikoga stola i onu klupu kaj ide u obliku slova L. I ve mam ja: „Ja si bum tu sela! (pokazuje na kut) Ti majkica (baka) si tu sedni! A ja bum tu kaj ne bu mogel do mene Krampus.“ I onda su počeli lanci u hodniku i košaru je mel na leđima taj Krampus kaj te dene nutra ak si zločesti i to je bil strah i trepet, a išel je za njim i Mikula, a Krampus mene pita: „Si dobra? Buš išla na polje, buš slušala mamu?“ – „Se bum, se bum!“ sam govorila. Ak si rekel da buš dobar onda ti je Mikula dal darove. I jemputa već... neko leto... Dok si ti već ne počel dvojiti po svoji pameti jemput sam skužila toga prstena od Dragice Đuretove i onda mi je kliker predelal...“*

⁴⁰ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 107.



Slika br. 13. Izlog trgovca Martina Kotzbege

Izvor: Zagreb Facts: <https://zagrebfacts.hr/sveti-nikola-u-zagrebu-prije-vise-od-100-let-potaknul-je-jednog-trgovca-iz-ilice-na-izvrstan-marketinski-trik/> (snimljeno: oko 1905. g. Pristupljeno 25.06.2023.)

4.1.10. Sveta Lucija

Slavlje Svete Lucije se odvija 13.12. Ona je jedna od omiljenijih svetica u sjevernom dijelu Hrvatske, a njen blagdan obilježen je posebnom pažnjom, simbolikom i obredima.

Obilježava se početak zime i obično se u narodu kaže da Sveta Lucija dolazi u vrijeme kada se početak zime osjeća u zraku. Njen blagdan simbolizira vrijeme kada noći postaju duže, a dani kraći. Jedan od njenih glavnih simbola je svijeća i svjetlost. U nekim selima postoji običaj da mlade djevojke nose svijećnjake na glavi i oblače se u bijele haljine kako bi simbolizirale Svetu Luciju, dok se u varaždinskim krajevima se prije zore mijesila pogača *Lucišćak* koja se jela za doručak, a danas spada pod zaštićenu nematerijalnu kulturnu baštinu. Ukućani su je jeli sa vjerom u zdravlje i snagu, a dio su davali i blagu u staji. ⁴¹

Do Božića je tada preostalo još 12 dana te se vjeruje da svaki od tih dana predstavlja 1 mjesec u narednoj godini. Ako je vrijeme sunčano, maglovito, kišovito, vjeruje se da će takvo vrijeme biti taj

⁴¹ Priprema blagdanske pogače Lucišćak, registar kulturnih dobara: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3362> (pristupljeno: 23.06.2023.)

pojedini mjesec u sljedećoj godini. Uoči svete Lucije pšenica se sadi u posude kako bi uspješno proključala. Pšenica predstavlja simbol nade, svjetlosti i obnove u tmurnim zimskim danima. Proključala pšenica često se stavlja na blagdanski stol kao ukras tijekom cijelog božićnog razdoblja, a naročito je istaknuta na Badnju večer i na sam Božić. Ovaj običaj ima dugu povijest i korijene u poganskim obredima. Kršćanstvo ga je kasnije asimiliralo, te je sveta Lucija postala zaštitnica svjetla i prosvjetljenja. Uz to što se koristi kao ukras, proključala pšenica također može simbolizirati novi početak, obnovu i plodnost, čineći je važnim dijelom blagdanskog slavlja u sjevernoj Hrvatskoj.

4.1.11. Badnjak i Božić

Blagdansko vrijeme u sjevernoj Hrvatskoj je posebno uzbudljivo, te ono za ljude sa ovih područja ima posebno mjesto u srcu i narodnoj tradiciji. Božićno doba je od svih blagdana najviše ispunjeno tradicijom i raznoraznim ritualima.

Riječ *Božić* je zapravo umanjena od riječi Bog koja znači mali Bog.⁴² Ime Badnjaka povezano je s riječju „bdjeti“ (starosl. bad) budući da se na taj dan bdjelo čekajući Isusovo rođenje.⁴³ U krajevima oko Samobora, pripreme za Božić počinjale su već oko Sesveta; „mamica smišlja kakvu će pečenku imati za božićne dane, otac se brine da za blagdane bude drva i vina, a djeca su zadužena da ukrase jaslce i božićno drvce.“⁴⁴ Na Badnjak, koji pada 24.12., rano ujutro priprema se hrastovo ili cerovo drvo – *badnjak*, koje simbolizira drvo na kojem se prema legendi, rodilo Isusovo dijete. Unosi se u kuću kako bi se označio početak Badnjaka. Zapaljen *badnjak* domaćin posipa žitom ili na njega stavlja jelo te polijeva uljem i vinom i uz to izgovara obredne izreke. Udara ga tako da vrcaju iskre, što se tumači željom da se u idućoj godini izazove toliko blagostanje koliko gusto iskre lete.⁴⁵ Ono što je ostalo od njega se posipavalo po vrtovima i polju kako bi osiguralo dobar urod. Budući da se na sam Božić nije ništa radilo, u dane prije su se temeljito čistile staje, kuća, pripremala se hrana za božićne dane i hrana za domaće životinje, a djeca su se kupala, uređivala i šišala. Kuća se u Podravini nije mela do Nove Godine, a vatra u ognjištu nije se smjela zagasiti.

Kićenje božićnog drvca je stari običaj koji se u ovim krajevima raširio oko 19. stoljeća. Počinje uglavnom širenjem njemačke tradicije. Prije su najčešće djeca na Badnjak kitila domove cvijećem i

⁴² Emisija Izdvojeno (2022.) *Danijela Križman Beganović: Božićni ukrasi* (Youtube video, 04. siječanj) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AcjVJNTCiqQ> (pristup 31.06.2023.)

⁴³ Selman, M., (2015.) *Naši običaji i tradicija*. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 110.

⁴⁴ Lang, M., (2009.) *Samobor – narodni život i običaji*, Samobor: Kerchoffset, str. 599.

⁴⁵ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Zagreb: Tisak Denona. str. 78.

plodovima, a naročito zimzelenim grančicama. Najčešći ukrasi bile su jabuke, zatim šljive, kruške, razne slastice, kao na primjer sušeno voće i keksići, svječice, ukrasi od šarenog papira, bomboni, ukrasi od slanog tijesta, a poseban ukras na boru bili su pozlaćeni orasi i lješnjaci. Ispod drvca su se stavljale jaslice izrađene od drveta. To je isprva bio običaj u crkvama i kod imućnijih ljudi. U selu se na neki način i „nadmetalo“ tko će izraditi ljepše jaslice. Ispod bora je obavezno moralo biti slame. Okićen bor je bio simbol života u najtmurnijoj zimi kao protuteža smrti.⁴⁶ Blagdanski stol je obično stajao između dva prozora na čelu kuće i zauzimao centralno mjesto u *hiži* (kući). Bio je prekriven lijepim *šlinganim* (štrikani) stolnjakom. Za njim se objedovalo samo za vrijeme najvažnijih blagdana i *prošćenja* (proštenja). Na badnjem stolu su bili poslagani orasi, lješnjaci, rogači, bademi, smokve, jabuke, kako u kojem kraju što uspijeva. Po stolu je također moralo biti posipano žito u obliku križa te se na njemu prije Badnjaka obavezno moralo naći raspelo, zelena pšenica posijana na dan Sv. Lucije i zdjelica sa zrnjem žita, kukuruza, graha, jabukom, češnjakom, lukom, jajetom i svijetlom zabodenom u sredinu.⁴⁷ Autorica Kovač Peršić (2022.) također navodi zanimljiv običaj gdje su se u prošlosti na stol za vrijeme Badnjaka postavljali svečani porculanski tanjuri, no nisu se uklanjali niti prali do blagdana Sv. Stjepana (*Štefanje*) jer se toliko poštovao blagdan Božića da se čitav dan nije ništa smjelo raditi, pa niti prati posuđe.

„Pakoval se paper kak od folije pak on srebrni kaj je bil v škatulji od cigaretlini i v to se zamatala tenka kuruzina šteru smo narezali. Išče se nacickal beli krep paper, to se se skupa zavezalo o to so bili saloneri, a zvali so se cickoš. V rehe smo natukli šibice i to posrebrnili s tekučinom za roro. I male črlene jabukice smo navesili, cigančice so se zvale... Izrađivali su se i lusteri/lampaši od krep-papira.“⁴⁸

U prošlosti, glava kuće (obično je to bio otac) je na Badnjak donosio balu slame u kuću te su oko nje svi zajedno klečeći moli za dobrobit obitelji, poljoprivrede i stoke u narednoj godini. Posipali su nešto pšenice te su slamu rasprostrli oko blagdanskog stola što je djeci bio jedan od omiljenih zadataka radi igre. Slama se iznosila iz kuće za Ivanje (Sv. Ivan). Posipavala se po vočkama u nadi da će bolje roditi. U zagorskim krajevima, poseban običaj je bio da otac za svaku nogu stola zaveže jedan čvor na što ga majka za svaki od njih mora upitati: „*A kaj to delaš?*“, a on bi na to odgovorio, toliko

⁴⁶ *Emisija Izdvojeno (2022.) Danijela Križman Beganović: Božićni ukrasi (Youtube video, 04. siječanj) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AcjVJNTCiqQ> (pristup 31.06.2023.)*

⁴⁷ Kovač Peršić, V., (2022.) To se ti prejde: običaji vjerovanja i svakodnevni život Peteranca. Koprivnica: Tiskara Rihtarić, str. 35.

⁴⁸ Međimurske novine, Zakaj su se negda na božićno drvce stavljale jabuke i ftiček: <https://www.mnovine.hr/medimurje/zakaj-su-se-negda-na-bozicno-drvce-stavljale-jabuke-i-fticeki/> (pristupljeno 06.06.2023.)

puta koliko čvorova bude: „*Vežem tatem ruke, vuku zube i ftičima klune.*“. Što je značilo da želi spriječiti nevolju u budućnosti.

Autorica Medvarić-Bračko (2011.) uočila je slične običaje u Podravini. Kada je gazda kuće donio slamu povezanu užem, pokucao je, ukućani su otvorili, upalili su svijeću, a on je počeo svoj pozdravni govor: „Falen Isus i Marija! Na to mlodo leto zdravi, veseli, tosti debeli, kak jeni jeleni. Dej nam Bog cuzekov, telekov, pajcekov, purica, racic i žugica i drobne mladine, kaj črne hajdine. Polje nam rodilo na sve četiri strane, polje pšenicom bjelicom, livade zelenom travicom, gora rujnim vincem, šumica žirom, a kućica mirom i Božjim blagoslovom!“ Potom su svi kleknuli kraj slame i molili Očenaš i Zdravo Mariju. Tada bi gazdarica pobacala nešto kuhanog graha po slami i zvala: „Pi, pi pi, piccki šareni, lampasti, gvatasti, golovratasti, si dojdite!“⁴⁹

Navečer se cijela obitelj okuplja oko blagdanskog stola kako bi uživala u obilnoj i bogatoj večeri. Na jelovniku su razna mesna jela, a uz njih dolaze ukusni prilozi poput kiselog kupusa i krumpira. Kad se pojelo, još se malo sjedilo i razgovaralo ili pjevalo božićne pjesme, pa je slijedila *polnočka* (misa koja se u crkvi održava u pola noći) te se na nju odlazilo i pritom pjevalo i pucalo iz mužara i karabita. Nosila se svečana odjeća i narodne nošnje. S obzirom da je ovo jedna od najsvečanijih misa u godini, mnogo naroda je znalo prijeći i dosta veliki put po snijegu radi dolaska. Tamo su se prvi puta u tom razdoblju pjevale božićne pjesme, a na kraju se obično pjeva „Tiha noć“. Nakon mise, vjernici si međusobno u dobrom duhu čestitaju Božić i odlaze svojim kućama. Po završetku polnočke završava i post, te su ljudi još znali obilato pojesti domaće kobasice sa hrenom, božićne kolače i piće. Dolaskom Božićnog jutra, počinje pravo veselje: obitelji se okupljaju oko božićnog drvca kako bi zajedno otvorili darove i podijelili blagdansko raspoloženje. U gradovima su se svi ukućani međusobno darivali, no na selu se djeci poklanjalo nešto lješnjaka, oraha i slično. Momci i djevojke su kao znak naklonosti razmjenjivali crvene jabuke - božićnice. Po završetku otvaranja poklona slijedi obilan doručak gdje se najčešće jela pečenica s hrenom i ranije spomenuta *hladnetina*. Obično se toga dana odlazilo na tri mise. Polnočka je bila prva, zatim ranojutarnja misa zornica, a na *poldanicu* ili *velu misu* odlazilo se po danu.⁵⁰ Nakon nekog vremena u obiteljsku kuću dolazi prvi božićni čestitar za kojega je bilo poželjno da to bude mlađi i uspješan muškarac. Sve je već bilo dogovoreno par dana ranije. Mladi čestitar je po dolasku morao čvrsto sjesti na jastuk od peradi, bio posut žitom ali i obilno pogošćen. U sjevernom dijelu Hrvatske ovi ljudi su se zvali *betlehemari*.⁵¹ Nakon dobrih želja, slijedilo je veselje uz obilan objed, piće i božićne pjesme.

⁴⁹ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar, str. 168.

⁵⁰ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 115.

⁵¹ Hrvatska enciklopedija, Božić: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9105> (pristupljeno 26.06.2023.)

Dan nakon Božića se u sjevernim regijama naziva *Štefanje* (26.12.). Ljudi koji su imali konje su znali prilikom tog blagdana otići na jahanje ili čak održavati utrke. Ponavljaju se mnogi običaji od prijašnjeg dana.

Prema ranijem navodu, dan nakon *Štefanja* slavi se blagdan Sv. Ivana (27.12.) ili u narodu *Ivanje* te se pritom slama koja se unesla u kuću iznosi van i stavlja pod voćke kako bi bolje urodile plodom. Također, blagoslivljalo se vino u crkvi, dio se spremio, a dio se popio za dobro zdravlje.

Još jedan dan nakon toga slavi se blagdan Nevine dječice (28.12.) koja su prema Novom zavjetu tragično obilježila Kristov dolazak na zemlju. Ovdje se u narodu rodio običaj tzv. *šibanja* kada bi se ljudi lagano udarali vrhovima šiba obilježavajući bol ubijene dječice.⁵² U sjevernim krajevima su se ukućani žurili zateći susjede nespreme u krevetu i išibati ih. Tada je znala nastati borba koja se odvijala po cijeloj kući i dvorištu.⁵³

Ciklus Božića završava na *Sveta tri kralja* te na ovaj datum svećenik obilazi kuće mještana i daje im uobičajeni godišnji blagoslov uz sakupljanje određenih kršćanskih danaka. Ovaj dan se još naziva i „svršetak dvanaestorice“ ili „Bogojavljanje“. Na taj dan se spominju tri mudraca, odlazi se na misu, skidaju se ukrasi i završava blagdansko razdoblje. U nekim mjestima svećenik dolazi na posvetu kuće. U Podravini su žene od kuće na misu nosile kantu punu vode. Kada su stigle od *večernice* sa svetom vodom dala je svakom djetetu gutnuti malo, a onda obišla i posvetila kuću.⁵⁴



Slika br. 14. Primjer blagdanskog stola

Izvor: Božićni običaji u Hrvata: <https://www.skole.hr/bozicni-obicaji-u-hrvata/> (pristupljeno 25.06.2023.)

⁵² Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 104.

⁵³ *Ibid.* str. 118.

⁵⁴ Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 272.

4.1.12. Intervju o božićnim običajima sa kazivačicom D.G. (56 god.)

1. Možete li reći nešto ukratko o običajima koji su se kod Vas u djetinjstvu provodili za vrijeme božićnih blagdana?

„Sećam se da su se za jesti slagale pretežito tepke kruške i jabuke narezane na kriške. To se sve sušilo kroz jesen kak se nabralo i pripremalo za Božić. Sušilo se nas suncu i slagal se suhi sad (riječ proizvedena od riječi sadnica), a jeli su se i makući. To su ščipanci od tijesta za knedlice i zrna maka u tome pomiješana sa šećerom. Mudlini su bili više kak valjki, a ščipanci su od tijesta koje se ščipalo.“

2. Kad smo već kod jela, kojih vrsta jela se još sjećate?

„Jel se još krumpir s mašćom, a poslije polnočke je nastal pravi raskoš! Dok je pol noći prešlo obavezno smo jeli domaće kobase pečene ili kuhane, čurke (krvavice) i hren ribani. Pili smo kaj smo imali, vino, rakiju... Slagali su se suhi kolači, digani kolači (s dizanim tijestom). Ako se kaj slagalo onda se slagal biskvit žuti od jaja, crni biskvit s bijelom kremom ili pekmezom. Slagali su se kolači s oblatnima – pišingeri, limun štangice, razne pite s orasima...“

3. Kako je kod Vas započinjalo božićno slavlje?

„Uvijek smo slavili Božić i dolazili su nam susjedi, a slama je navek bila ispod prozora. Tu smo mi djeca spavali na toj slami u noći. Prije pozdravljenja (naziv za vrijeme kada crkva zazvoni u 18:00) se nije nosila slama, nego tek posle. Donesla se bala slame, molilo se nad njom, pa se rasprostrla slama. Onda smo se na njoj igrali i čekali vrijeme polnočke. Svi su se družili, svi su bili dobro oraspoloženi, dobrodušni, svi su si čestitali Božić nakon polnočke i do 3 vure smo znali biti budni. Za ručak se pripremalo dan prije da se za Božić ima manje posla.“

4. Sve sastojke za božićna jela ste pretežito imali kod kuće?

„Orahe i mak je svaka kuća proizvodila, a to je bil prekrasan mak, sirovoga smo si nasipavali v zube dok smo išli na polje. Kore su se znale peći za mađarice. Sušile su se više na naopak okrenutoj tiganji. Kaj se tiče mesa, skoro svaki je doma imal krave i svinje tak da meso ni bil problem. Na stolu je navek bilo svega, od ptice do prasice!“

5. Sjećate li se možda kako je izgledalo božićno pripremanje, na primjer kićenje bora?

„Znali smo kititi bor sa licitarskim srcima. Na prošćenju se kupovalo kojekaj pa se znalo i s tim sve kititi kaj je bilo... Djeteline, konjići, ogledalca, navek je bor moral imati turanj (ukras na vrhu) jer je on simboliziral križ na crkvi. Bor bez toga nije bil bor. Poslije su došle staklene kuglice. Staklene. To je bila divota. Nakon krep papira došli su i salon bomboni. Navek dok si išel krast bombona, cinnul si bora i jedna kuglica se navek potrla. Niš nije bilo ispod bora od poklona. Bili su zgodni stolnjaki, bijeli vezeni. I onda se čekal taj blagoslov kuće da ide velečasni da se s njim pomoli i da on uzme svoju ratu penezi (riječ za novac u ovim krajevima). Davalo se slatkiša i novca djeci koja su išla kao ministranti.“

Za kraj poglavlja, pronađene su humorne zgode koje su se prepričavale kroz narod tijekom godina:

„Med nami

Pred samo Novo leto rekla je Štefo žena:

- *Štef, vino čini dobru volju, al ne čini pamet bolju.*
- *Štef je čkomel. To mu je već rekel jen čovek z Delekovca; imel je prav.*

A na sam Božić rekla je Štefo njegova sneha:

- *Vi ste japa prasec!*

Štef se ne štel svaditi pak je rekel:

- *Bole i to nego ništ!“⁵⁵*

4.1.13. Novogodišnji običaji

Za ovo razdoblje također postoje brojni običaji, no nema ih toliko mnogo koliko za Božić. U ranom srednjem vijeku Božić je bio početak godine, a kasnije je to postala Nova godina. U narodu se pretežito spominju čestitari i darivanje, posebno u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Za Novu godinu blagdanski stol isto tako obiluje jelima kao i za Božić, a neka od jela su: Sarma, hladni pečeni odojak s hrenom, purica s mlincima, domaće kobasice, vinski gulaš, dizani kolači i šampanjac.

Prema nekim narodnim vjerovanjima u Podravini, u ovo doba se nije smjela jesti piletina jer ona kopa iza sebe, a svinja ruje naprijed s nosom te se zato svinjetina jede na Novu godinu. U okolici

⁵⁵ Levak M., (2002.) Moja Podravina: Skečevi, humoreske, vicevi, Koprivnica: Matis, str. 47.

Zagreba ljudi odlaze na misu na *staro leto* kako bi zahvalili Bogu za sve što im je podario u protekloj godini i da čuju od župnika koliko se ljudi u protekloj godini rodilo i umrlo. Na *ново leto* posebno se pazi da pod krov ne uđe ženska osoba jer to znači da će biti nesreća cijele godine, zato po ulici od ranog jutra hoda skupina dječaka koji se zajedno natječu tko će prvi stići do koje kuće.⁵⁶ Autor Tomec (2021.) u svojoj knjizi piše kako se sličan običaj provodi i na sjeverozapadu: „Žene ne patri u poležaje iti, samo mužkarce. Da bi došla žena komu u poležaje, bi ji z medom glavu namazali za špot. Žene zaoto ne primaju u poležaje jer su nemirne, brbljave, pa bi takva mladina i druga živina bila.“⁵⁷ Općenito se uvelike pazi na ponašanje i događaje jer „kak je na Novo leto, tak bu celo leto“.

4.2. Sezonski običaji i rituali

Kroz protekle generacije, ovi rituali su se prenosili kao vitalni mehanizam povezivanja i očuvanja kolektivnog identiteta zajednice. Oni su iskazivali duboko ukorijenjeni odnos između čovjeka i zemlje te su poslužili kao manifestacija zahvalnosti za plodove koje priroda pruža. Analiza ovih običaja omogućuje nam uvid u suštinske elemente tradicionalnog načina života, ali i u emocionalnu, duhovnu i kulturnu dimenziju tih rituala.

4.2.1. Obrada zemlje i običaji vezani uz poljoprivredu

Ovo poglavlje usmjereno je na važnost obrade zemlje kao osnovne poljoprivredne aktivnosti te povezani tradicionalni običaji koji su oblikovali život zajednice sjeverne Hrvatske. Analizom ovog aspekta poljoprivrednog ciklusa, otvara se uvid u povijest, kulturu i veze između ljudi, prirode i radnih procesa na polju.

Danas žitarice smatramo temeljem zdrave prehrane. U prvoj polovici 20. stoljeća na podravskim poljima sijale su se sljedeće žitarice: kukuruz, pšenica, raž zob, ječam, proso, bera i heljda (hajdina). Poslovi vezani uz proizvodnju pšenice bili su:

- Gnojenje njive stajskim gnojem
- Oranje i *vlačenje*

⁵⁶ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset., str. 606.

⁵⁷ Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 272.

- Sijanje – ručno bacanje sjemena iz plahte koja je obješena na jedno rame
- Plijevljenje – čupanje korova
- Žetva
- Slaganje snopova u kupove
- Odvoz kući
- Vršidba na gumnu s kobilom, a kasnije vršilicom ⁵⁸

Radilo se na oranicama, vrtovima i voćnjacima. Na istoj čestici se sijao kukuruz otprilike dvije godine i nakon toga pšenica ili ječam s djetelinom. Na manjoj površini sadio se krumpir, repa i stočna repa, a kupus i grah gotovo svugdje jer su bili najzastupljeniji u prehrani. Vrtove su svi imali za osobnu upotrebu osim u selima nadomak Zagreba jer se ondje tada već moglo sve kupiti. Tijekom radova je uvijek trebalo što više ljudi, rad se shvaćao veoma ozbiljno ali je i na kraju rada slijedila obilna gozba ili čak druženje svih koji su prisustvovali. Ukoliko obitelj nije sama mogla završiti posao, često su zapošljavali težake koji su znali putovati još iz Međimurja i Zagorja radi nadnica. Dolazili su pretežito radi berbe kukuruza ili pšenice te su dobili određenu količinu

Nekad su ljudi iz Zagorja i Međimurja dolazili raditi ovdje u Podravinu zbog nadnica. Dolazili su pretežito za berbu kukuruza i dobili su za odrađeno vrijeme svoju „zarađenu količinu“. Neki su znali ostajati i do osam dana. Kao što autor Tomec (2021.) piše; „Narod ovde najviše sadi kokruza i od toga najviše živi. S kokruzom prerani sebe i svojo družino, podeblja si svinje za ražati i prodati, prirani konjle, marše, mladince. Z jenom rečjom – celo gospodarstvo ovisi kak koj gospodar kokruza ima. Virovca boš teško našel da bi kokruza prodal, nego ga rajši živini da pojesti ako ga ima. Veli da si više na živini prirani nego da bi onoga kokruza prodal.“

Kroz 20. stoljeće postupno su dolazile bolje sorte poljoprivrednih kultura ali je većina imala slabije sorte koje su davale slabiji urod. Domaća djetelina je trajala 2-3 godine, a talijanska je mogla izdržati 4-5. Prije se nije obrađivalo više nego manje, ako su željeli imati bolju zemlju, morali su imati više stoke radi gnojiva, da bi poljoprivredna kultura bila što više uspješna. Što se tiče vinogradarstva, važno je spomenuti da je filoksera došla u 19. stoljeću te se vinogradarstvo od nje nije nikada oporavilo. Proizvodnja je zadovoljavala tek domaće potrebe, a kvalitetno vino se prodavalo i izvozilo van. Američka se loza nije cijepila nego se puštalo da sama rodi (otud u narodu i uvriježeni naziv

⁵⁸ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar, str. 79.

direktor). Davala je više roda (3-4 puta više od sortnog grožđa), bila je manje podložna kvarenju ali nedopustive kvalitete za tržište. Njegova sadnja je bila zabranjena pa su žandari dolazili u provjeru na sela i davali su djeci bombone, ne bi li iz njih izvukli informacije tko ima što u vinogradu. Visokim graham su seljaci prije vješto skrivali duhan, koji je, naravno, isto bio zabranjen.⁵⁹



Slika br. 15. Oranje

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno 1968. u Podravini)



Slika br. 16. Koš za spremanje kukuruza i stog sijena u pozadini

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno 1968. u Podravini)

⁵⁹ Leček, S., (2003.) Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941., Zagreb: Hrvatski institut za povijest. str. 58.

5. ŽIVOTNI OBIČAJI I MANIFESTACIJE

U ovom poglavlju opisuje se „srce“ sjeverno-hrvatske kulture i načina života. Ova regija oduvijek je bila obogaćena bogatstvom tradicionalnih običaja i manifestacija koji se prenose s generacije na generaciju. Velika pažnja se pridodaje raznovrsnosti životnih običaja i manifestacija koje krasi sjevernu Hrvatsku te su za potrebe pisanja istraženi detalji koji imaju tendenciju ponavljanja ali i koji se razlikuju od mjesta do mjesta. Neki od događaja koji su opisani su temeljni životni događaji poput svadbe, odgoja djece i folklornih plesova. Ti događaji nisu samo trenuci radosti i zajedništva, već i čvrsti stupovi koji pomažu u očuvanju kulturnog identiteta i povezanosti s prošlim vremenima.

Kroz analizu tradicionalnih svadbenih običaja, inicijacija, rođendanskih slavlja i drugih životnih trenutaka, istražuju se duboke veze između običaja i društvenih vrijednosti. Također, istražuje se kako su ti običaji prilagođeni modernom vremenu te kako igraju ključnu ulogu u očuvanju identiteta i zajedničkog duha.

5.1. Trudnoća, porod i odgoj djece

Kroz stoljeća, promatranje rađanja i odgoja djece reflektira društvene, ekonomske i kulturne promjene koje su utjecale na živote lokalnog stanovništva. U ovom istraživanju, dublje ćemo sagledati običaje, vjerovanja i prakse vezane uz porod, brigu o djeci te obiteljske dinamike.

Prema literaturi, najvažniji životni običaji su rođenje djeteta i trenuci njegovog odrastanja, što je i razumljivo s obzirom da su u povijesti i u seoskom okruženju svrha braka i obiteljskog života pretežito bila djeca. U nekim krajevima je postojalo vjerovanje da je raspoloženje bračnog para (osobito muža), u trenucima začeca odlučujuće za spol i osobine djeteta. Jednom kada je ostala u drugom stanju, ženi se dosta toga branilo. Kada je bilo vrijeme za porod postojali su razni načini i položaji, stojeći, klečeći, čučajući ili sjedeći, a sve to uz pomoć starije suseljanke ili neke bliske ženske osobe.

U Zagorju, žena koja pomaže roditelji mora odmah nakon porođaja nahvaliti novorođenče, zaželjeti mu dobro:

Dobar čovek bo, bogataš bo,

Sega imel bo, daj mu

*Bog grehe oprošćejne, dušne zvelišćejne.*⁶⁰

⁶⁰ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona, str. 25.

Za začće postoje razna vjerovanja, ranije spomenuto da roditelji moraju biti dobre volje, no i ukoliko je otac pod utjecajem alkohola, dijete će biti pijanac. U povijesti kroz narodne pjesme se često čuje opis neplodne žene, nerotkinje kao stablo bez ploda, kao ružin vijenac bez ruža, i izražava zdrav i prirodan nazor da bračna sreća ponajprije ovisi o blagoslovu djecom. Tako su se rastave, nastale iz nemogućnosti imanja djece, smatrale posve prirodnim i razumljivim.⁶¹ Također, i izostanak muške djece je često završavao rastavom. Ova želja za muškim potomstvom javlja se još iz daljnje prošlosti kada se nastojalo nastaviti kult predaka. Ovime su potaknuti mnogu magijski postupci kojima se pokušalo dobiti muško dijete: žena je vjerovala da će uživanjem svježije pijetlove krete, gušćije muške spolne žlijezde ili pijetlove juhe u kojoj su se kuhale veprove spolne žlijezde postići svoj cilj.⁶² Za trudnu ženu se kaže da je teška, trudna, debela, v drugom stanju, tegobna, glomazna, bređa itd... Ponašanje trudnice smatra se izuzetno važnim jer utječe na dijete te tako sve što ona jede, pije, govori, čini, čuje i vidi može biti potencijalna opasnost. Upravo od tog vjerovanja dolazi velik broj zabrana: dijete će imati madež ukoliko se ženi uskrati željeno jelo. Kad ona potom dotakne svoje tijelo, dijete bi na istom mjesto dobilo madež u obliku tog jela. Crvene mrlje dijete dobiva ako trudnica gleda previše u vatru ili ako stane u krv životinje. Ne bi smjela jesti zečetinu jer će dijete spavati otvorenih očiju. Ribu ako ne želi da dijete slini i teško govori ali ni crvljiva voća ako ne želi da djetetove rane sporije zacjeljuju. U nekim krajevima se strogo branilo ženama piti vino i alkohol „da dete ne bu pijanec“ ,dok se u drugima to čak poticalo jer se vjerovalo da dijete inače neće htjeti piti vino.⁶³ O nedostatnom liječničkom pristupu svjedoči i činjenica da se trudne žene nekada nisu smjele kupati jer se vjerovalo da se dijete može utopiti.

Nakon rođenja, uz novorođenče su stavljali razne predmete s namjerom da ga štite (srp, rog) ili da utječu na njegovu budućnost i izbor zanimanja (alat, knjiga, vreteno). Za dijete koje je umrlo pri porodu, vjerovalo se da se pretvara u nadnaravno biće, pa su ga krstili na dan rođenja ili dan dva poslije, što je nažalost u prošlosti bio češći slučaj nego danas zbog veće smrtnosti djece i roditelja. Mnoge su se žene za porod pripremale kao i za sprovod; ispovjedile se i pričestile, pripremile odjeću za ukop i svijeću. Vjerovalo se i da se mrtvo dijete može roditi ukoliko trudnica ide na sprovod.

Za krštenje se dječaku obično uzimao kum, a djevojčici kuma. Prije nije bilo obavezno da kum ili kuma daruju dijete ili se davala samo košuljica i rupčić. Dar je s vremenom postajao bogatiji (zlatni nakit, novac, odjeća). Do danas se sačuvao običaj da svaki posjetitelj pod uzglavlje ili u odjeću djetetu

⁶¹ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 35.

⁶² *Ibid.* str. 35.

⁶³ Rožić, V., (2002.) Prigorje: Narodni život i običaji. Zagreb: Naklada Slap. str. 246.

stavi nešto novaca. Djeca su se često imenovala sa raznim namjerama, da dugo požive – Živko, da se nakon njih više nema djece – Stanko i da budu dobroga zdravlja - Zdravko.

Kada se radi o rođendanu djeteta svatko je priredio slavlje kakvo je mogao, s obzirom na financijske mogućnosti. Slavlje se pretežito odvijalo u krugu obitelji, obavezno uz nazočnost kuma ili kume i šire rodbine. Sve žene su, a kume obavezno nosile neku vrstu jela i pića, a dugo vrijeme je vladao običaj donošenja darova na glavi (najviše od kumova). Oni nakon donošenja darova za dijete više nisu imali obaveze prema njemu do svadbe.

Držalo se da je roditelj „nečista“ četrdeset dana nakon porođaja i da je tada osobito podložna zlim utjecajima i urocima. Bilo joj je ograničeno kretanje, a po završetku tih četrdeset dana, „čistila“ se posebnim crkvenim obredom. To se u okolici Zagreba nazvalo „vpelavanje“.⁶⁴

U prvim godinama života, najvažniji običaji vezani su uz njegovo zdravlje, rast (pogotovo kose), prve korake, prve zubiće i početak govora. Postoji običaj da je dijete na kraju prve godine dobilo posebnoga kuma ili kumu da mu prvi put odreže malo kose uz recitiranje formule za dobrobit djeteta i njegovo napredovanje u daljnjoj budućnosti. Odrezana se kosa spremala (ili stavljala na rodno drvo). Kum je darivao dijete, a roditelji kuma. Ako je dijete bilo bolesno, to „šišano“ kumstvo imalo je posebnu ulogu u njegovu ozdravljenju. U nekim krajevima, postoji običaj, da ukoliko dijete ne progovori do određene godine života, dali su mu piti iz zvona ili su mu nad glavom razdvojili dva pri pečenju, slijepljena kruha. Kada je djetetu ispao prvi zub, moralo ga se baciti na tavan ili preko glave, uz izreku kojom se traži bolji (željezni). Ako bi neko dijete imali probleme s glistama, majka je jela bijeli luk i kim i tri puta je „huknula“ u dijete da ga gliste napuste.

Svaka obitelj je imala otprilike četvero, petoro ili i više djece. O njihovom odgoju brinule su najviše bake, prabake i ostala rodbina jer su roditelji izbivali iz kuće zbog pretežito poljoprivrednih poslova. Najpopularnije „odgojno sredstvo“ u Podravini bila je šiba ali i puno riječi upozorenja. Upozoravali su na loše primjere u selu: „Ak buš to napravil, završil buš kak taj i taj!“. Djeca su pretežito slušala razgovore starijih i „upijala“ njihova ponašanja te time usvajali i njihov sustav vrijednosti.

Svoje igračke su djeca najčešće izrađivala sama od kore vrba ili štapića – frulice, a od platna lutke. Djevojčice su se igrale „Ringe, ringe jaja“, „Došla majka s kolodvora“, bojice, školice, a dečki su hodali na štakama i igrali „brusim, brusim škariće“.⁶⁵

⁶⁴ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset., str. 640.

⁶⁵ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar, str. 138.



Slika br. 17. Četveročlana obitelj na selu

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno 1971. u Podravini)



Slika br. 18. Primjer kolijevke

Izvor: <https://www.aukcije.hr/prodaja/Umjetnine/Skulpture,-duborezi/152/oglas/STARA-DRVENA-KOLIJEVKA-ZA-DOJEN%C4%8CAD/3597891/> (pristupljeno 25.07.2023.)

5.2. Svadbeni običaji i rituali

Svadbeni običaji ne samo da slave ljubav i zajedništvo mladenaca, već također odražavaju kulturne vrijednosti i običaje ove regije. Proces pripreme i slavlja svadbe često je popraćen nizom tradicionalnih koraka. To uključuje obredno "kitenje" mladenaca, često ukrašavanje kuće ili dvorišta, kao i posebne obrede za buduće supružnike i goste. Sama ceremonija vjenčanja često je ukrašena simboličnim elementima i gestama koji predstavljaju zajedništvo i obećanje mladenaca. Tradicionalni običaji tijekom svadbenog slavlja često uključuju narodne plesove, pjesme i igre koje simboliziraju radost i veselje. Ove manifestacije često povezuju obitelji i goste te održavaju duh zajednice.

Najpoželjniji način sklapanja braka je svadba, no nije bila rijetkost da seoska zajednica priznaje i brak bez zakonskog čina i svadbe, započet različitim vrstama otmice žene (fingiranim, dogovorenim i pravim), kao i početkom zajedničkog života praćenim nekim običajnim, simboličnim radnjama te promjenom odjeće i oglašava udavače kao znak novog bračnog stanja.⁶⁶

Trajanje svadbe je variralo od mjesta do mjesta. Neke svadbe su trajale od jednog, tri, pa sve do pet dana. Udaju i ženidbu mlađih članova obitelji, pretežito su dogovarali stariji. Mladi se pritom često nisu ni poznavali. Mladići su se obično ženili kada je obitelj trebala dodatnu radnu snagu jer je ženidba značila dolazak nove sinove družice, točnije – *snehe*. Dosta se gledalo koliko koja obitelj ima zemlje i blaga te su mlade djevojke iz ovakvih obitelji bile itekako poželjne. Pazilo se pritom, da se prvo udaju starija braća i sestre, a posebno žene - njih je prvo trebalo *zbaviti* (riješiti). Smatralo se da kada žena prijeđe dvadesetu, da se od tada vodi kao *stara cura*. U nekim krajevima sklapanje braka bilo je prikriveno sklapanje posla, a mlade snahe željne zaruka, trudile su se što više pokazati radišnost, odnosno uvijek su ispred kuće imale naslaganu hrpu drva.

Mladi su dobili priliku da se javno pokažu da su „spremni za udaju“ na raznim seoskim proslavama, sajmovima, crkvenim misama, zajedničkim poslovima uz druženja ili plesnim zabavama. Željeli su brak jer je to na neki način značilo samoostvarenje i stupanjem u brak mijenjao se njihov društveni status. Više nisu bili smatrani djecom.

Snoboki (prošnja) je prijesvadbeni čin koji se obavezno provodio prije svatova. U snoboke idu prosac te njegova majka i otac. Rijetko kada i neki bliži rođak. S udavačnim roditeljima pregovara se o imovini i mirazu mlade *snehe*. Mladić djevojci obavezno daruje neki darak, poput jabuke. Ovo se gotovo uvijek odvijalo u kući buduće mladenke. U sjevernoj Hrvatskoj postoji običaj da isprošena djevojka posjeti svu rodbinu te ih pita za mišljenje o svojoj udaji (iako je sve već dogovoreno) uz naziv

⁶⁶ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 65.

iti po pitajnu. U Podravini običaj je i pletenje vijenca ili više njih, kao posljednji prijesvadbene običaj uoči vjenčanja. Odvija se najčešće u udavačinu domu i ima značenje oprostaja od djevojačkog života. Vijenac se plete za mladenku, a pripremaju se i kitice od ružmarina. Autorica Peršić Kovač (2021.) u svojoj knjizi navodi kako se u Podravini često prije svatova išlo k mladoženji *prišivavat cimera* (šivati ružmarin na odijelo) Sa sobom su nosile tanjur kolača i šivaći pribor kojim su na odijelo mladoženji prišile kiticu pazeći pri tome da im tko ne ukrade iglu i konac jer bi za kaznu morale piti Priprema se i svatovski barjak, načinjen od šarenih rubaca i vrpce, s jabukom ili narančom, kitom zelenila ili cvijeća na vrhu. U prijesvadbene običaje može se uvrstiti i poziv na svadbu. Pozivači su uobičajeno bili muškarci. Prilikom poziva izgovaraju već uvježban govor, a u Međimurju on glasi ovako:

„Falen bodi Jezuš Kristuš“.

Draga moja rodbina, pri meni se neka novoga pripetilo. Ženi se moj sin Preprajili (pripremili) smo se za gosti. Zaklali smo prasca, ki važe s ocom i kocom tri metr (300 kg); janoga vola kakti mola (moljca): janoga pefca kakti vrapca. Za naše gosti bo sega dosti; tak kaj bote meli kaj zabosti. To vam bode čudaj dela, de bo tuljku jela. Vi to dobro znatee, da mi to nemremo sami naprajiti, zato bi vas prosil, ako bote tak dobri, ka se toga dneva (kaže datum) k nam potrudite, ka nam pomorete.

Falen bodi Jezuš Kristuš!“⁶⁷

Svadba je počinjala na dan koji se držao sretnim (najčešće je to bila srijeda) i to okupljanjem svatova u kući mladenaca i njihovim odlaskom po mladenku.. Dakle, ide sljedećim redosljedom:

1. Okupljanje mladenkinih svatova u njezinu, a mladenčevih u njegovu domu
2. Odlazak mladenčevih svatova po mladenku (preuzimanje mladenke, darivanje, čašćenje, blagoslov i oprostaj od majke i roditelja)
3. Vjenčanje

Nakon vjenčanja:

- a) Odlazak svih svatova u mladenčev dom
- b) Povratak svih svatova u mladenkin dom
4. Svadba u mladenca (primanje mladenke u novi dom, čašćenje, darivanje, skidanje vijenca, lijeganje mladenaca, običaji prvog bračnog jutra).

⁶⁷ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 38.

Okupljanje svatova u kući mladenke dosta se razlikuje od okupljanja u kući mladenca. Kod mladenke je najznačajnije njezino opremanje što je negdje obred vezan za društvo vršnjakinja i pod nadzorom starijih žena. Također, ovdje ima i niz magijskih postupaka. Kod mladenca je težište više na ceremonijalnom okupljanju i na ispraćaju mladenca i svatova. To je u ono vrijeme bio vrlo odgovoran pothvat. Prvo je slijedio odlazak po mladenku i najčešće zatim na vjenčanje. Ovdje se poduzima sve da bi se osigurao sretan završetak, a to znači dobra oprema svatova; od kršćanske molitve do pripomoći i magija (vejrovanja). Cijelo selo je došlo promatrati vjenčanje i bilo je uobičajeno da svatovi nakon izlaska iz crkve malo zastanu, zasviraju i zaplešu. Tada su im se pridružili mladi promatrači i popilo se koje piće u obližnjoj seoskoj gostionici. Tek tada se kretalo prema kući u kojoj se slavila svadba. No, mladenci su nekada znali imati i posjetitelje zvane *maškare* ili *zvnjski* (vanjski). Oni nisu bili službeni gosti ali bilo im je dopušteno da plate koju pjesmu ako su domaćini bili raspoloženi. Znali su dobiti i nešto vina, no ne previše. Negdje su bili dočekivani i sa strahom jer se među njima našlo mladića željnih tučnjave i nereda, pa su *muzikaši* znali sa sobom nositi oružje.⁶⁸

Odlazak po mladenku uvijek uključuje osobito važan trenutak kad se udavača pojavi pred svatovima i oni je preuzmu od njenih ukućana i primaju k sebi. To svadbeno zbivanje najčešće se događa pred vratima mladenkina doma na sličan način onome kad u kuću dolaze *snoboki*. Svadbena se povorka svakako mora zaustaviti pred zatvorenim vratima dvora gdje se tada razvijaju šaljive prepirke i pogađanje između predvodnika obiju strana. Najčešće su to budući muž i mladenkin otac. Budući tast, naravno, popusti i naredi da se izvede mladenka. Tada nerijetko izlazi lažna mlada. To može biti starija žena ili pak muškarac prerušen u mladenku. Zabavljачki aspekt ove radnje potisnula je njezina prva magijska svrha, a to je da se ta scena obavezno ponavlja triput (magičan broj 3) dok se ne izvede prava mladenka, a izvodi je brat ili drugi bliski rođak koji traži da mu pridruženi svatovi to plate. Nakon toga počinje bogata gozba praćena svadbenim govorima, zdravicama, pjevanjem te svirkom i plesom. Negdje je običaj da se daruje već u mladenkinom domu. Mladenka daruje mladenca, a svatovi mladenku. Nakon darivanja slijedi oproštaj i blagoslov prije konačna mladenkina odlaska iz roditeljskog doma. U Međimurju kad dođe čas da svatovi nakon pira kod mladenke pođu prema kući mladenca, predvodnik svatova prvo u svoje ime najavi polazak, a zatim govori u mladenkino ime:

⁶⁸ Leček, S., (2003.) Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941., Zagreb: Hrvatski institut za povijest. str. 156.

„Dragi japek, vi jeste z menom fnogo trpeli, dok ste mene od moje male mladosti ovak zdravo i veselo othranili i denes ovomo mladenco vu roke dali. Ako sam vam se da kaj zamerele, oprostete me i rečete: Idi čerka, idi, srečnoga ti pota Bog dej.“

Kad svatovi odlaze od njezina doma obično se odnosi i njezina oprema, no to se može učiniti i u drugom trenutku, odnosno i prije i nakon svadbe. Ako se prevezio tijekom svadbe, namjera je bila da ga vide i procjene znatiželjni gosti. S mladenkine strane roditelji su uložili veliki udio svog materijalnog imetka kako bi se prikazali u što boljem svjetlu i time pridonijeli što boljoj udaji, koja je za njihovu kćer mogla značiti siguran i lagodan život (za ono vrijeme).

Hrana se pripremala već i do tjedan dana prije i to od namirnica koje su donosili svi pozvani na svadbu. Za svadbenu su gozbu gotovo propisani bili broj, vrste i redoslijed jela, a neka jela imaju i osobitu ulogu posluživanja te obilježavaju određenu fazu svadbe mogu ih pratiti odgovarajuće pjesme ili govori. Kada je riječ o vrsti hrane gotovo je obvezno pečeno meso, svinjsko ili pureće, a osobiti značaj ima i svadbeni kruh. Tijekom svadbe provode se raznovrsni običaji pri ulasku udavače u novi dom. Naime, negdje se mladenki pri dolasku pruža da pridrži muško dijete te ona može oponašati dojenje poljubiti ga i obavezno ga daruje kolačem, jabukom ili drugim voćem. Najčešće mladenka u kuću ulazi noseći kruh i vino. Skidanje vijenca odnosno promjena oglavlja u nekim krajevima poseban je dio svadbenog običaja i izvodi se uz odgovarajući ceremonijal i uz posebnu pjesmu. U hrvatskom Zagorju skidanje vijenca prati pjesma:

*„Joj joj, venčec moj,
Dugo sam te prosila,
Malo sam te nosila,
Joj joj venčec moj.“⁶⁹*

Zabilježen je i običaj da mladenka u pratnji svatova odlazi do izvora ili zdenca te ga daruje jabukom, kruhom ili sirom. Potom tom vodom polijeva svatovima ruke, odnosno daje im da se umiju i obrišu ručnikom, a oni joj zauzvrat u vodu bace novac. Ovaj običaj zabilježen je i u Podravini, s malim razlikama: *„Poslije pola noći mladenka je išla „mivat“ svatove. Kuma ili „klencer“⁷⁰ svakog su gosta*

⁶⁹ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 63.

⁷⁰ Najčešće rodbina mladenaca. Imali su posebna zaduženja te su se izdvajali odjećom da odvuku zle poglede.

umili s malo vode po licu, a mladenka ih je brisala bogato izvezenim ručnikom za što su je oni darivali novcem.“⁷¹ Na kraju svatova, u domu mladenca pridruži se i mladenkina najbliža rodbina.⁷²

Svadba je u prošlom stoljeću sigurno bila iskušenje ali i mogućnost za društvenu afirmaciju dviju obitelji jer su sva nastojanja bila usmjerena u uspjeh svadbe. Vidljivo je to iz podataka o međusobnoj pomoći u obliku priloga u hrani i radnoj ispomoći (kuharice) i razmjeni darova koji uglavnom pomažu mladom paru u prvim godinama zajedništva (proizvodi namijenjeni kućanstvu i odjeća). Na kraju krajeva, brak je bio jedna od najvažnijih životnih promjena.



Slika br. 19. Svatovi u selu

Izvor: osobna arhiva autora, (snimljeno početkom 20.st.)

⁷¹ Kovač Perišić, V., (2022.) To se ti prejde: običaji vjerovanja i svakodnevni život Peteranca. Koprivnica: Tiskara Rihtarić, str. 40.

⁷² Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 69.

5.3. Smrt i pokop

Smrt je univerzalna tema koja je duboko utkana u ljudski život i običaje širom svijeta. Kroz povijest, smrt je igrala ključnu ulogu u oblikovanju društvenih, kulturoloških i vjerskih aspekata različitih zajednica. U kontekstu sjeverne Hrvatske, smrt je bila neizbježan dio ljudskog iskustva, a njen utjecaj proteže se kroz stoljeća bogate povijesti ovog područja.

Često se kroz običaje ističe nespремnost čovjeka u trenucima susreta sa smrću, izolaciju umirućih u zdravstvenim ustanovama, smrt kao tabu – temu društva i kulture. Međutim, u nekim ruralnim krajevima ona je bila normalna sastavnica života. U etnološkoj literaturi doista nalazimo opise posljednjih dana čovjeka koji je svjestan svog stanja, ne taji mu se istina i uz pomoć obitelji privode svoje „račune sa životom“ kraju, oprašta se s obitelji i prijateljima, miri se s onima s kojima je bio u svađi, raspoređuje svoju imovinu.⁷³

Prema autoru Tomecu (2015.) ljudi koji su bili dobrog zdravlja nisu mislili na smrt. Nego tek kad prekorače šezdeset godina, onda su počeli ozbiljnije misliti o tome, a to se vidjelo po slijedećem: išlo se više u crkvu, više se molilo Bogu, i češće se išlo na ispovijed, nisu su zbijale šale kao prije, bili su više zamišljeni, mlađe generacije su korili ako su kazali što protiv vjere i Boga te se u razgovoru spominjanju: “Još me nebu kulko me je bilo.”⁷⁴ Ponegdje u Podravini je čak zabilježio slučajeve slavlja na sprovodu, kad je umro koji starac za kojim nije imao tko žalovati, pa su bili sretni da su ga se riješili.

Seljačko društvo je imalo pozitivan stav o starosti, iznimka su bila odvojeni bolesni i stari, a postojale su i dogovorene društvene skrbi. Za primjer može se spomenuti bratovština, pod kojom se smatrala briga za udovice, stare, bolesne i siromašne, što je podrazumijevalo nazočnost uz bolesnika i čovjeka na samrti, pomaganje i sudjelovanje u sprovodu i podušjima, a gotovo u svim krajevima zabilježene su slične međusobne obaveze u susjedstvu: svaka kuća sudjelovala je određenim novčanim prilogom za troškove, a po jedan član obavezno je dolazio na pogreb.⁷⁵

I kada je bila riječ o pitanjima smrti, selo je imalo određene kršćanske i nekršćanske predodžbe, nastojeći predvidjeti smrt i prepoznati je u mnogim predznacima. Na primjer, kazalo se kada bračni par stoji ispred oltara da se gleda koja svijeća slabije gori, taj će umrijeti prije. Seljačko je stanovništvo

⁷³ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 70.

⁷⁴ Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 306.

⁷⁵ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str. 71.

u ovom predviđanju nekada tražilo i način da se suprotstavi raznim obredima i magijskim postupcima. Poznato je i da su glasanje ili pojava određenih životinja nagovješćivale smrt.

Kada su ukućani procijenili da bi bolesnik mogao umrijeti, obavezno su pozvali svećenika da ga ispovijedi, pričesti i dade mu bolesničko pomazanje (posljednju pomast). Ovo je bila obaveza koja se nije smjela zanemariti inače bi obitelji zamjerilo cijelo selo, a pogotovo svećenik i vjernici.⁷⁶ Za pokojnika ili osobu na samrti pripremala se i čuvala odjeća i ostali predmeti za ukop: svijeća, poseban prekrivač za pokojnika i ukrasni ručnici koje tijekom sprovoda nose na križevima i crkvenim barjacima.. U slučaju dugotrajnog i teškog umiranja, osim pomoći svećenika, utjecalo se drugim postupcima ili olakšavanjem agonije. To su najčešće bili zavjeti, stavljanje određenih predmeta pod postelju ili uzglavlje i kupanje u kupki s određenim biljem. Kad je smrt već bila neizbježna i sasvim blizu, umirućem su u ruke stavljali svijeću, koju su mu pomogli držati, da mu duša ne ode u tami. Znali su još pokrivati zrcala ili ih okretati naopako, zaustaviti sat, ugasiti vatru na ognjištu, pustiti stoku iz štale (da pokojnik ne povuče koju sa sobom) i otvoriti i zatvoriti prozor da duša može izaći.

Jednom kada pokojnik umre, prali su ga i presvlačili susjedi ili daljnji rođaci istog spola te plegli u ležaj, odar ili škrinju. Zatim su ga obilazili drugi rođaci i suseljeni, molili uz njega do kasno u noć, a neki čak i neprekidno do sprovoda. U kući se nije kuhalo, pa se ostalim ukućanima hrana donosila od rođaka ili susjeda. Pokojnike se do groblja najčešće prevozilo kolima sa volovskom zapregom, no znalo se i mrtvoga nositi na nosilima. S obzirom da se smatralo da smrt šteti plodnosti, trudne žene su morale ostati kod kuće i nije se smjelo prolaziti preko polja. Prije nego što je postao običaj da se mrtvi pokapaju u lijesu, umatali su ih u platno jer je u vlasništvu crkve postojao samo jedan lijes koji je služio za prijenos umrlih od kuće do groba. S pokojnikom su pokapali i drage predmete (pogotovo s djecom). Pri kretanju povorke nakon vjerskog obreda slijedile bi drugačije radnje: otvarali su se prozori i vrata, otkrivala se zrcala, prolijevala se voda za pokojnikom i prevrtali su se stolci na kojima je stajao lijes. U nekim krajevima, čim je nastupila smrt, okupljena ženska rodbina počela je glasno naricati pokojnika. Riječ je o tradicijskom načinu oplakivanja i pjevanju melodijskih tekstova. Nabrajaju se vrline pokojnika i moli ga se da se prenesu želje drugim pokojnicima. Žene koje su bile vješte u ovome su često išle i kod pokojnika čiji rod nisu bile.

U slučaju da je sprovod bio od mladića ili djevojke, dio povorke je podsjećao na svatove. Dio sudionika je bio poredan, odjeven i zakićen kao u povorci, a pokojnik ili pokojnica opremljeni kao mladenci. Pretežito je na sprovodima mladih prevladavala bijela boja. Nakon ukopa, važno je bilo

⁷⁶ Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar, str. 159.

obredno umivanje, pranje ruku na usputnom potoku ili zdencu, a prilikom povratka kući, bio je poslužen obrok za one koji su nosili umrloga, križeve, barjake te pripremili grob.

Smrt je doduše, znala pojedinca zateći i nenadano, izvan kuće, a tada se odvijao poseban postupak: mjesto gdje je pokojnik umro, označilo se postavljanjem križa ili spomenika, s natpisom ili bez ili ni se jednostavno uspravio veći kamen i u njemu izdubio križ.

Briga i sjećanje na pokojnike iskazivani su gotovo na sve veće blagdane, a ranije spomenuti su upravo njima posvećeni: Dušni dan i Svi sveti. Tada su se uređivali grobovi, palile se svijeće, a u kući se posebno obraćalo pokojnicima, ostavljajući za njih po kraju objeda zalogaj. Obitelj je nakon smrti svojeg člana određeno prikazivala žaljenje nekim vidljivim znakovima u odijevanju i ponašanju: izostavljanjem ukrasa i živih boja te odricanjem od veselja i zabave. Boje žalosti bile su bijela i crna, no češće crna.

Pisac Fran Galović je u svojoj ranoj dobi shvatio kako je vrijeme relativno, a ljudski vijek prolazan, i to je zapisao u stihovima:

*„To se ti prejde,
Bomo otišli skoro i mi!“⁷⁷*

5.4. Etnografske fešte i folklorni događaji

U kontekstu proučavanja kulturne povijesti sjeverne Hrvatske, jedan od ključnih aspekata koji se istražuje su etnografske fešte i folklorni običaji. Ovi elementi čine značajan dio kulturne i socijalne strukture ovog područja, otkrivajući dublje slojeve tradicije, identiteta i međusobnih veza među lokalnim zajednicama.

Etnografske fešte, kao javni događaji i obredi, pružaju uvid u način na koji su ljudi sjeverne Hrvatske obilježavali važne trenutke, poput godišnjih doba, usjeva ili vjerskih praznika. Ovi događaji nisu samo prilike za slavlje već i refleksija kulture, povijesti i društvenih promjena. Folklorni običaji, s druge strane, obuhvaćaju širok spektar tradicionalnih izraza kao što su plesovi, glazba, narodne priče, ruktvorine i oblačenje koje su prenosili s generacije na generaciju.

Folklornim plesom, koji se često zove i narodni, smatra se ponajviše tradicijski ples seoske zajednice. Prema tradicijskim i narodnim nošnjama glazbe i plesa doživljavale su se, tumačile i

⁷⁷ Kovač Perišić, V., (2022.) To se ti prejde: običaji vjerovanja i svakodnevni život Peteranca. Koprivnica: Tiskara Rihtarić, str. 49.

prikazivale razlike među zajednicama i narodima. Folklorni plesovi, dakle, odražavaju povijesne, društveno-gospodarske i kulturne osobitosti pojedinog kraja i zajednice.⁷⁸ Imaju važnu društvenu ulogu jer je svako veće okupljanje neke skupine ili zajednice pratilo plesno zbivanje tijekom kojeg se ljudi bolje upoznaju, povezuju, pokazuju duhovne i tjelesne sposobnosti te plešući i uz to često pjevajući, pokazuju osjećaje koje drugim oblicima komunikacije ne mogu tako izravno izraziti. Ovdje se pokazivao društveni položaj pojedinca u zajednici. Prema nekim običajima, mladići se moraju pokazati i dokazati pred zajednicom kao odrasli, pa je sudjelovanje u tim skupinama bio znak zrelosti. Mladići su se mogli dokazati sposobnošću da organiziraju plesnu zabavu te skupe dovoljno novca i vina da podmire sve troškove zajedničke proslave. Do sada za svadbu možemo reći da je svakako najvažnija životna prigoda pojedinca u kojoj plesanje ima ritualni karakter. Tijekom svadbenih običaja tradicionalno se propitkuju kvalitete mladenke, a najčešće se provjerava je li šepava⁷⁹. Osim toga, mladenka mora mnogo i naporno plesati u svadbi da bi dokazala svoje sposobnosti i izdržljivost.

U velikom dijelu sjeverne Hrvatske sve do drugog svjetskog rata, kolo je bilo središte društvenog života. Ono je bilo, kao društveno zbivanje, glavno mjesto upoznavanja djevojaka i mladića, pokazivanja simpatija, pobratimstva i posestrinstva. Međutim, ovdje se i rugalo te se izražavala društvena kritika.⁸⁰ Poznato je i vođenje kola oko stola. Do kraja 19. stoljeća još je bilo dobro poznato u Hrvatskom zagorju, Podravini i Međimurju. Kola su imala ritualnu funkciju, a najčešće su bila povezana s kultom plodnosti i stalnog obnavljanja života. Kada su u Hrvatsku prodrli plesovi parova, kola su ovdje gotovo potpuno zanemarena i zaboravljena.



Slika br. 20. Narodna nošnja Koprivničkog Ivanca – Ivanečki vez

Izvor: osobna arhiva autora

⁷⁸ Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona. str.123.

⁷⁹ *Ibid.* str.124.

⁸⁰ Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete. str. 45.



Slika br. 21. Djevojke u narodnoj nošnji Koprivničkog Ivanca

Izvor: osobna arhiva autora

Ljudi su rijetko kada bili bez posla i nisu imali toliko zabava u slobodno vrijeme, pa su pronašli način da se kratko druže nakon posla. U Podravini su se momci i djevojke zajednički zabavljali navečer kada se čistio kukuruz, a nakon toga kad je posao bio završen, svirali su glazbu i plesali do pola noći.⁸¹

U Prigorju su se momci sastajali i zabavljali sami u kojoj gostionici, na kuglani, i po večerama, a kad god su pripremili kakvu zabavu pozvali su na nju i djevojke. One same za sebe nisu priređivale zabave već su to činili momci. Zabave su bile izleti u prirodu, na proštenje, u čiji vinograd ili se priredila zabava članova kojega društva. Tamo se jelo, pilo, pjevalo, plesalo i šalilo do mile volje, a zabavi je svatko nešto pridonio od jela, pića ili rjeđe novca. Ako se našao netko sa harmonikom to je bilo pravo veselje.⁸²

⁸¹ Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 309.

⁸² Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset., str. 685.

5.5. Intervju kazivačice M.G. (84 god.) o životnim običajima u 20. stoljeću

1. Kakve su bile seoske zabave u Vaše vrijeme?

„Dok smo imali malo cajta i dok su bile kakve veselice, ... nismo imali društvenoga doma, nego smo u kućama napravili veselicu i tu se plesalo i uživalo. Tu se plesalo i uživalo, ja sam bila 12, 13 let i onda smo imali priredbu i ja sam jednom prijatelju glumila mamu. Trebal je iti k zubar, a nije se dal.. Bilo je zgodno al se još preveć ne sećam. Pjevala sam i pjesmu „Duboko je more“. Bila su i prošćenja i onda su navek bile zabave. Koje selo je imalo doma, tam je bila limena muzika i zabava. Cure nismo išle vnutra, kaj bi sedele i po noći kaj bi bile tam, nego samo smo gledale prek dana kak glazba igra, i dečki su bili i cure su bile i tu vani na asfaltu smo plesale na prošćenju. Nismo smele iti nutra jer to nije bilo za cure da idu po domovima bez roditelja.. Tek z 16. Jedino možda ak je v čijem dvorištu bila zabava onda smo znale ostati. Onda dok je došla večer, onda svaki k sebi.“

2. Možete li opisati kako i gdje ste upoznali supruga?

„Došla sam z Apatije v Torčec došla brat kuruzu, došel je jen čovek iskati težake koji budu brali kuruzu i onda smo išle ja i još jedna cure, čovek i žena. Tu smo brale kuruzu polek Hobotini, tu polek Kuzmini i još pri jednim starcima di je bil stari mlin. Tu smo bile vredne, sve napravile kaj im je treba, pomele, počistile... ljudi su spavali po štaglima, znaš, koji su išli za novce brat i kaj delat. Onda su došli dečki. Tak su se namirišali kaj je sve dišalo i malo su se tam nutra z nam zezali, onda su rekli dedek i baka: „Je dečki... Cure idu rano gore na polje, vi trebate iti doma, a one spat!“ . Došel je Vlado. Onda smo se zaljubili, tu sam se zaljubila. Pričali smo malo. Bila je nedela, onda nas je još došel pitati dal mu očemo grozdje pomoći pobrati. Pomogle smo i onda je on otišel na utakmicu kad je bil nogometaš. I onda smo se počeli družiti, i on je meni rekel da se zaljubil, onda je rekel tečeku Kuzminomu da idu z biciklima u Apatiju sprostiti mene. I rekla mi je najprije još ova baka Kuzmina: „Dete, on ti oće jako piti.“ -na kaj sam joj ja rekla: „A, pak oću i drugi piti.“ . Tu sam ne znala kak je negda nešće pametni, nešće bedasti kak sam ja bila. Baka Franca mi je pak rekla: „Idi Maro, idi v Torčec, tam sam ti ja isto bila mlada dok smo brali kuruzu, tam su bogati ljudi. Tam ti jega sega, žene krafline peču.“ Dok je ona išla brat kuruzu kak mlada onda su im krafline spekli, a mi smo bili sretni ak smo jih jeli jemput na lepo i to na fašnjek.“

3. Kojim redosljedom je tekla Vaša svadba?

Upoznali smo se na berbi i onda smo se v sečnju ženili. Na svatovima smo imeli do 100 možda malo više ljudi. Oni su se s kamionom dopelali s kamionom v Apatiju. Ne bilo taksija kak ve ima, neg je bil jedan čovek kaj su delali v poljoprivredni zadrugi tu v Đelekovcu, on je vozil kamiona velikoga pa su s tim kamionom došli po mene, a i klupe smo deli v kamion kaj su si ljudi mogli sestiti. I onda smo išli v Ludbreg na vjenčanje i nesam išla niti po selu jer su bili svirači harmonike gitara, bubnjevi, gitara i tak... S kamionom smo se v Ludbreg dopleali, tam smo se slikali i onda smo na vjenčanje išli i bile smo čak tri mlade pred oltarom! Obred neje trajal dogo, pol sata. Išli smo onda v Apatiju na večeru. Bila je juha, onda je bilo kuhano meso. Najviše je bilo kokošino meso kuhano. To je bilo i sos od hrena, a dok je to prešlo dobili smo pohano od piceka. S Torčeca ih je došlo negdi deset. Onda smo okraj pol noći krenuli za Torčec. Trebali su me inače više njih ispratiti ali nisu mogli jer se nisu imali kak vrnuti natrag doma. Svatovi su trajali do dve, tri, četiri vure posle pol noći. Jedan dan smo imali svatove. A vjutro dok sam došla v Torčec, vjutro se trebalo dići i iti kravu dojit, a ja sam ne nigdar dojila kravu. Za miraz su mi dali trokrilnoga ormala i dve blazine, šest jastučnic i popluna i dva stolce za sedeti.

4. Sjećate li se kojeg sprovoda iz mladosti?

Jaaj toga ti se baš ne sećam. Sećam se dok sam došla zamuč v Torčec onda dok je tata z Dubovice hrml. Onda je on hmrl, a bilo je zimsko doba. Bil je tak visoki sneg strahota. Darko Lakušev je imal fićeka i mene i tateka Matijaševoga otpelal na Dubovicu jer je moja mama bila jako strašljiva, bilo ju je strah. Onda kak bu ona ve z mrtvem v noći kak bu z mrtvem. Bili smo onda š njom. Ona je sve dogovorila drugi dan. Deda je bil na krevetu ležal pa smo ga deli v raku i onda je bil sprevod. Došel je i autobus koji nas je doplelal v Ludbreg isto po snegu. Nismo imali kak danas imaju karmine al smo imali verestovanje.

6. VJEROVANJA I POSLOVICE U NARODU

Kroz stoljeća sjeverna Hrvatska nosila je u sebi složenu mrežu vjerovanja koja su oblikovala svakodnevni život, obrede i kulturni pejzaž ovog područja. Ovo poglavlje pruža uvid u raznolika vjerovanja koja su kroz prošlost oblikovala duhovnu dimenziju života stanovnika sjeverne Hrvatske. Vjerska uvjerenja su uvijek bila temeljni stupovi identiteta i načina života ljudi. Kroz analizu tradicionalnih mitova, obreda, praznika i lokalnih legenda, izučavalo se kako su ljudi ovog područja izražavali svoj odnos prema svetom, prirodi i okruženju. Uvođenje različitih vjerskih uvjerenja kroz povijest, poput poganstva, kršćanstva i drugih utjecaja, otvara prozor u kompleksnost vjerovanja i njihovu evoluciju.

Za zemlju se vjerovalo da u sebi ima veliku moć, i to najviše u proljeće. Govorilo se da sumpor koji izlazi iz zemlje najviše šteti. Tko je legao na голу zemlju i povukao u sebe sav taj sumpor, obolio je i umro. Za Mjesec se vjerovalo priča da zna zvati ljude u snu (mjesečarenje), pogotovo ako bi netko preko noći ostavio otvoren prozor da sja na njega. Vjerovalo se i da svaki čovjek ima svoju planetu, sretnu ili nesretnu, a vjerovalo se i da svaka osoba ima svoju zvijezdu. Kada bi netko slučajno pogodio svoju zvijezdu, pokazao prstom na nju i rekao „Ovo je moja zvijezda“ Smjesta bi se srušio mrtav na zemlju i pala bi njegova zemlja. Tko se rodio u petak na Novu godinu nije mogao podleći moćima vještica ili *copernica*. Kazalo se i da životinje na Badnjak razgovaraju, a to može čuti samo onaj koji se prije ispovijedi, pričesti te za uho zatakne grančicu koja je bila na posveti pod Cvjetnicom. Kada zazvoni pola noći, životinjama se mora dati jesti i kratko ostati kod njih te će se čuti razgovor. Vjerovalo se i da zmije, gušteri i pauzi iz zemlje izvlače otrov te su ih se stoga klonili.⁸³

Posebno često spominje se riječ *copernice*. To zapravo znači vještica. Njima se smatrala svaka starija žena morskog, nabranog obraza. Međutim ako se pušilo, copernice nisu imale nikakve moći. Govorilo se da ne mogu kravi uzeti svo mlijeko, no da ga mogu začarati da se ne može napraviti sir.⁸⁴ Nalazile su se na križanjima koje se za noćnih vremena obavezno moralo izbjegavati. U više knjiga spominje se poznata legenda o pronalasku copernica: Pojedinac je morao od Sv. Lucije do Božića izraditi stolčić sa četiri nogice, no ne smije biti čavao u nijednoj. Morao je uzeti stolčić u crkvu na ponoćku i stati blizu ulaza, ispred vrata. Sve koje su copernice, trebale bi se okrenuti prema vratima, no ukoliko su ga primjetile, morao je brzo pobjeći kući kako ga ne bi uhvatile i „zmotale“.

Spominju se i *vile* koje su bile predivne djevojke bijele blijede puti sa dugom kosom preko leđa. Noću su inače znale dolaziti dobrim i bogoslužnim ljudima u kuću, vrt ili u polje, te bi učinile mnoge poslove,

⁸³ Rožić, V., (2002.) Prigorje: Narodni život i običaji. Zagreb: Naklada Slap. str. 307.

⁸⁴ *Ibid.* str. 307.

koje domaći ljudi nisu stigli. Rado su dolazile i udovcima, da im pomognu s djecom. Pritom bi po odlasku uzele malo voća i povrća iz vrta, no druge noći naraslo bi im ponovo opet toliko. Prema narodnoj pripovijetki, dva seljaka su jednom u sumrak volove vodili na pašu. Uskoro su zaspali, a kad ih je jedan vol glasanjem probudio, vidjeli su da oko njega sjede dvije vile.

No najčešća su možda ipak gatanja kojih je prije bilo dosta jer je bilo i više praznovjerja. Neka gatanja su imala smisla (recimo za vremenske prilike), no većinom su bile plod bujne mašte. Neke koje se često spominju su sljedeće:

- Ako je navečer nebo krvavo, u zraku je jug i bit će kiše. (zimi snijega).
- Kad se oko mjeseca vidi magljeni kolobar, isto tako će kišiti.
- Svrabljiiv nos znači razdražljivost, a svrabljive usne skori poljubac.
- Ako svrbi lijevi dlan, primit će se novac, a ako svrbi desni, dat će se.
- Ako se nekome štuca znači da ga netko spominje i čim izgovori ime onog koji ga spominje, štucanje će prestati.
- Kad čovjeka nešto strese (kao studen) vele da ga je smrt preskočila.
- Ječmenac dobije onaj tko se zamjerio trudnoj ženi.
- Muškarci imaju u grlu jabučicu jer kažu da je to ostalo od one jabuke koju je Adam jeo u rajskom vrtu.
- Kad se mačka umiva, doći će u kuću netko stran.
- Ako zec pretrči kome preko puta, to znači nesreću.
- Ako lastavice lete nisko, bit će kiše.
- Ukradene pčele najbolje uspijevaju.
- Ako se na stolu prolije vino, tamo gdje poteče (prema kojoj osobi) znači da će biti krstitke.
- Kad nakon sna pogledamo u prozor, odmah zaboravimo sve što smo sanjali.

Narodne poslovice:

- „Bog je najprvo sebi bradu stvoril, onda drugemu.“ (To kaže na primjer onaj koji toči vino, natoči prvo sebi, pa onda drugome)
- „Bole se je poštenome čoveku zameriti, neg lopovu.“
- „Cucki i gospoda ne zapiraju vrat za sebum.“ (...nego moraju drugi za njima, to se obično kaže kada netko ne zatvori vrata za sobom.)
- „Del sem z jednega ramena na drugo.“ (Riješiti se jedne brige pa dođe druga)
- „Dobro se je bogu moliti, al se ni vredno ni vragu zamerit.“ (Trebalo se okružiti dobrim ljudima, a bježati od lošijih)
- „Fala nede v žep.“ (Od hvale je slaba korist)
- „Gdo v rožu cila, v koprivu pogodi.“ (Tko dugo bira, uzme štogod.)
- „Kaj imaš kosti v truhu?“ (govori se onom tko se lijeno sagnuti)
- „Kad se dečko vuči kositi, a dekle hoditi, ti su si kešnije najbolji par za ženiti.“
- „Kaj bi išel k morju vode prilivat.“ (Davati onom tko ima u izobilju)
- „Kaj ćeš od vola, neg komad mesa.“ (Od prosta čovjeka – proste riječi)
- „Kaj si korejne pustil?“ (kaže se onome tko se gdje dugo zadržao)
- „Kaj ti misliš, da je to tak lahko, kak hruške tres?“ (kad netko nešto previše olako shvati)
- „Komu Bog, tom i svi sveci.“ (kad je netko sretan i uskoro mu se opet posreći)
- „Ki meni luč, ja nemu ključ.“ („Tko mene dohrani do smrti, tome ostavljam svoje imanje.“)
- „Kuliko je i čera vu tu dobi bilo.“ (Tako će odgovoriti u šali na pitanje: „Kuliko je vur?“)
- „Mala deca, mala briga. Velika deca, velika briga.“
- „Razišli su se kak rakova deca.“ (Kaže se kad se članovi obitelji razidu kojekud iz doma⁸⁵)

⁸⁵ Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset., str. 1033.

7. ZAKLJUČAK

U zaključku ovog istraživanja običaja i tradicija regija Sjeverne Hrvatske, ističe se duboka i složena priroda kulturne baštine ovog područja. Kroz temeljito istraživanje, osvijetljeni su različiti aspekti života i društva koji su oblikovali identitet i dušu ovih regija. Jasno je da geografski i demografski kontekst igraju ključnu ulogu u oblikovanju običaja. Kulturna povijest regija Sjeverne Hrvatske pokazuje nam koliko su različiti utjecaji, poput migracija i vladarskih promjena, obogatili i diversificirali lokalnu kulturu. Istraživanje razvoja ruralnog načina života i tradicija jasno pokazuje kako su se kulturni obrasci prilagođavali uvjetima i potrebama ljudi. Gastronomija se ističe kao poseban nositelj kulture, povezujući prošlost i sadašnjost kroz okuse i obroke. Blagdani i svečanosti predstavljaju neizostavan dio kulturnog identiteta. Oni nisu samo prilika za slavlje već i prilika za prenošenje vrijednosti, vjerovanja i tradicije. Ti trenuci okupljanja često čuvaju suštinske elemente identiteta i zajedništva. Životni običaji, kao što su rađanje, odgoj djece, svadbeni rituali i sprovodi, duboko su ukorijenjeni u društvenoj strukturi. Oni pružaju dublje razumijevanje društvenih vrijednosti i obiteljskih veza, dok istovremeno odražavaju prilagodbe suvremenom načinu života. Etnografske fešte i folklorni događaji, zajedno s vjerovanjima i poslovicama, svjedoče o vitalnosti lokalne kulture i njezinom neprekidnom kretanju. Ove manifestacije predstavljaju most između prošlosti i budućnosti, osnažujući osjećaj pripadnosti i zajedništva.

Kroz sve navedene aspekte, jasno je da je očuvanje ovih tradicija važno ne samo za povijesni kontekst, već i za buduće generacije. Regije sjeverne Hrvatske čuvaju bogato nasljeđe koje će se dalje razvijati s vremenom. Želja je samog autora da rad bude poticaj za daljnje istraživanje, njegovanje i promociju ovih vrijednih kulturnih običaja kako bi se osiguralo da ne izblijede, već da se o njima govori i dalje. Ovo istraživanje je naglasilo da su običaji i tradicije ne samo fragmenti povijesti, već i živući dijelovi našeg identiteta.

U svijetu koji neprestano evoluirao, gdje se tehnologija i modernizacija ubrzano šire, važnost očuvanja tradicija postaje sve izraženija. One predstavljaju veze s našim korijenima, podsjećaju nas na one koji su živjeli prije nas. Običaji su niti koje povezuju prošlost s budućnošću, odražavajući se u svakom zalogaju hrane, u svakom obredu i svakom prenesenom pričom.

Običaji i tradicije obogaćuju nas kao pojedince i kao zajednicu. Kroz njih se osjećamo povezano i duboko ukorijenjeno. Kroz njihovu pažljivu njegu, gradimo most između prošlosti i budućnosti. Jer, kako reče poznati geograf Jovan Cvijić:

"Čuvanjem prošlosti gradimo budućnost."

LITERATURA:

a) Knjige

1. Kovač Perišić, V., (2022.) To se ti prejde: običaji vjerovanja i svakodnevni život Peteranca. Koprivnica: Tiskara Rihtarić
2. Lang, M., (2009.) Samobor – narodni život i običaji, Samobor: Kerchoffset.
3. Leček, S., (2003.) Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941., Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
4. Levak M., (2002.) Moja Podravina: Skečevi, humoreske, vicevi, Koprivnica: Matis.
5. Medvarić-Bračko, R., (2011.) Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec. Koprivnica: Tisak Baltazar.
6. Rožić, V., (2002.) Prigorje: Narodni život i običaji. Zagreb: Naklada Slap.
7. Selman, M., (2015.) Naši običaji i tradicija. Zagreb: Grafocentar Sesvete.
8. Tomec, J., (2021.) Virje 1897. – 1904.: Zbornik za narodni život i običaje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
9. Vitez, Z., Marks Lj. i Lozica I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G., (2016.), Hrvatski običaji i druge tradicije. Zagreb: Tisak Denona.

b) Internetski izvori:

1. Državni zavod za statistiku:
https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout2&px_tableid=SP22_2.px&px_path=Stanovni%u0161tvo_Procjene+stanovni%u0161tva&px_language=hr&px_db=Stanovni%u0161tvo&rxid=c4d2df0a-4c47-4a4a-9b22-12e42de2e346 (pristupljeno: 18.06.2023.)
2. Habsburška Monarhija: <https://www.matica.hr/hr/336/velika-britanija-i-habsburska-monarhija-20941/> (pristupljeno: 19.06.2023.)
3. Okusi hrvatske tradicije: <https://www.okusi.hr/price.html> (pristupljeno 19.06.2023.)
4. Okusi Zagrebačkog kraja, samoborska kremšnita: <https://www.okusi.hr/okusi-zagrebackog-kraja/recepti/item/362-samoborska-kremsnita.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)
5. Okusi Varaždinskog kraja, Purica s mlincima: <https://www.okusi.hr/okusi-varazdinskog-kraja/recepti/item/130-puretina-rolana-s-mlincima-hotel-trakoscan.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)

6. Okusi Podravine i Prigorja, Mudlini: <https://www.okusi.hr/okusi-podravine-i-prigorja/recepti/item/341-mudlini.html> (pristupljeno 23.06.2023.)
7. Okusi Zagrebačkog kraja, samoborska kremšnita: <https://www.okusi.hr/okusi-zagrebackog-kraja/recepti/item/362-samoborska-kremsnita.html> (pristupljeno: 23.06.2023.)
8. Licitaski kolači: <https://www.h-r.hr/licitari/> (pristupljeno 23.06.2023.)
9. Priprema blagdanske pogače Luciščak, registar kulturnih dobara: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3362> (pristupljeno: 23.06.2023.)
10. Hrvatska enciklopedija, Božić: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9105> (pristupljeno: 26.06.2023.)
11. Emisija Izdvojeno (2022.) *Danijela Križman Beganović: Božićni ukrasi* (Youtube video, 04. siječanj) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AcjVJNTCiqQ> (pristupljeno: 31.06.2023.)
12. Međimurske novine: Zakaj su se negda na božićno drvce stavljale jabuke i ftičeki : <https://www.mnovine.hr/medimurje/zakaj-su-se-negda-na-bozicno-drvce-stavljale-jabuke-i-fticeki/> (pristupljeno 26.06.2023.)
13. Vincekovo: blagoslov vinograda: <https://www.vinarija.com/1627-vincekovo-blagoslov-vinograda> (pristupljeno: 25.06.2023.)

c) Članci:

1. Feletar, D. (1991.) *Osnovne geografske osobine sjeverozapadne Hrvatske*, Radovi IPU 15/1991 str. 37.-41., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224933> (pristupljeno: 23.06.2023.)
2. Puljiz, V., (1993.) Ljudski faktor i ruralni razvitak Hrvatske, *Sociologija sela*, (1/2) 11-16, str 31., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/177078> (pristupljeno 23.06.2023.)
3. Pokos, N., (2017.) *Demografska obilježja sjeverozapadne Hrvatske*, Knj. 28 (2017), Dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=43023>, (pristupljeno 23.06.2023.)

POPIS PRILOGA:

Popis slika:

1. Slika br. 1. Regije sjeverne Hrvatske
2. Slika br. 2. Ruralni način života, baka sa blagom opremljenim za rad na polju
3. Slika br. 3. Prikaz tradicionalnog stola za jelo u Međimurju
4. Slika br. 4. Procedura koja je poznata kao pripravak čvaraka – pečenje čvaraka u kotlu
5. Slika br. 5. Tradicionalna jela: Hajdeni kolač, prgice i Međimurska gibanica
6. Slika br. 6. Lončari koji svoje proizvode prodaju na sajmu
7. Slika br. 7. Vinogradari krste svoje trse
8. Slika br. 8. Male maškare
9. Slika br. 9. Maska pikač u Čakovcu
10. Slika br. 10. „Vuzemnica“ – uskršnji krijes
11. Slika br. 11. Misa za vrijeme Velike Gospe
12. Slika br. 12. Primjer čestitara u prošlosti
13. Slika br. 13. Izlog trgovca Martina Kotzbega
14. Slika br. 14. Primjer blagdanskog stola
15. Slika br. 15. Oranje
16. Slika br. 16. Koš za spremanje kukuruza i stog sijena u pozadini
17. Slika br. 17. Četveročlana obitelj na selu
18. Slika br. 18. Primjer kolijevke
19. Slika br. 19. Svatovi u selu
20. Slika br. 20. Narodna nošnja Koprivničkog Ivanca – Ivanečki vez
21. Slika br. 21. Djevojke u narodnoj nošnji Koprivničkog Ivanca

Popis grafikona:

1. Grafikon 1. Postotak mladih u županijama sjeverne Hrvatske

SAŽETAK:

Ovaj diplomski rad temelji se na dubokom istraživanju običaja i tradicija regija sjeverne Hrvatske. Kroz analizu geografskog, kulturnog i povijesnog konteksta, istraživanje je razotkrilo bogatstvo kulturnog nasljeđa ovih regija. Detaljno su istraženi razvoj ruralnog načina života i tradicija, s naglaskom na gastronomiju kao nositelju kulture. Blagdani, svečanosti te životni običaji i rituali također su dublje analizirani, pružajući uvid u važnost društvenih interakcija i obiteljskih veza. Etnografske fešte, folklorni događaji, vjerovanja i poslovice naglašavaju vitalnost lokalne kulture. Zaključno, rad ističe neizmjerne vrijednosti očuvanja tradicija kao temelja identiteta te potiče daljnje istraživanje i promicanje kulturne baštine za buduće generacije.

Ključne riječi: običaji, tradicije, regije sjeverne Hrvatske, gastronomija, blagdani, svečanosti, društvene interakcije, identitet, očuvanje kulturne baštine, folklor, vjerovanja, povijest, ruralni način života.

SUMMARY:

This thesis is based on a deep research of the customs and traditions of the regions of northern Croatia. Through the analysis of the geographical, cultural and historical context, the research revealed the richness of the cultural heritage of these regions. The development of the rural way of life and traditions were investigated in detail, with an emphasis on gastronomy as a carrier of culture. Holidays, festivities, and lifestyle customs and rituals are also analyzed in more depth, providing insight into the importance of social interactions and family ties. Ethnographic festivals, folklore events, beliefs and proverbs emphasize the vitality of local culture. In conclusion, the work highlights the immense value of preserving traditions as the basis of identity and encourages further research and promotion of cultural heritage for future generations.

Keywords: customs, traditions, regions of northern Croatia, gastronomy, holidays, festivities, social interactions, identity, preservation of cultural heritage, folklore, beliefs, history, rural way of life.